

Aivan sama mulle?

Valtio tuli väliin

Rakenteellisten
toimenpiteiden
vaikutukset työelämän
sukupuolisegregaatioon
Itä-Lapissa

Suvi Lyytinen (2013)

Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja.
Sarja C: Työpapereita 56.
ISBN 978-952-484-696-7
ISSN 1237-2676

Sisältö

1. Johdanto	3
2. Kemijärvi ja Itä-Lappi rakennemuutoksessa	5
2.1. Itä-Lapin työmarkkinat ja segregatio	5
2.3. Kemijärvi Stora Enson jälkeen.....	8
3. Valtion rakenteellisten toimenpiteiden vaikutukset segregatioon..	11
3.1. Työhallinnon toimenpiteet ja segregatio.....	11
3.2. Yritystuet ja segregatio	18
4. Lopuksi: Segregaation toistot	25
Kuviot ja taulukot.....	28
Lähteet	33
Tutkimusaineisto.....	33
Kirjallisuus	33

1. Johdanto

Suomessa tasa-arvoon liittyvä keskustelu ja tutkimus pyörivät hyvin vahvasti työn ja koulutuksen tasa-arvon ympärillä. Jo laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta kehystää tasa-arvokysymykset koskemaan lähinnä julkista elämäneluetta. Työpaikoilla ja kouluissa tasa-arvoa on edistetty kymmenissä hankkeissa, projekteissa ja kehittämissuunnitelmissa ympäri maata jo vuosikymmenten ajan (Räsänen 1996; Brunila 2009). Suomalaisessa yhteiskunnassa tasa-arvo pelkistyy käsittämään helposti palkkaukseen ja työpaikkojen käytäntöihin liittyviä kysymyksiä ja näistä aiheista tehdään myös aktiivisesti tutkimustyötä. Palkkauksen ongelmat sekä työpaikoilla vallitsevat epätasa-arvoistavat käytännöt ja hierarkkiset järjestykset eivät kuitenkaan synny itsestään. Niiden takana vaikuttaa laajempi yhteiskunnallinen rakenne, joka eriyttää ammatit ja työtehtävät ”naisten ja miesten töihin”. Tutkimukseni keskiössä onkin suomalaisen työelämän vahva sukupuolen mukainen segregatio; sitä tuottavat ja toistavat käytännöt, puhutavat ja järjestykset.

Suomalaiset työmarkkinat ovat hyvin vahvasti segregoituneet horisontaalisesti eli naiset ja miehet toimivat työelämässä eri aloilla. Naisten työ sisältää usein muiden ihmisten hoitamista, kouluttamista ja palvelua kun taas miesten työ on usein suorittavaa, esineitä tuottavaa tai liikuttavaa. Suomessa on paljon myös vertikaalista segregatiota eli ihmiset ovat jakautuneet sukupuolen perusteella työelämän hierarkiassa eri portaille. EU:n sisäisessä vertailussa Suomi on sekä ammattien että toimialojen sukupuolittumisen perusteella yksi kaikkein vahviten eriytyneistä maista. Segregaation purkamisen tärkeydestä on puhuttu jo pitkään, mutta tehtävä on huomattu hyvin hankalaksi. Vaikka miesvaltainen ammattiala alkaisikin vetää aiempaa enemmän naisia, siitä harvoin tulee niin sanottu tasa-ala. Toimialoilla on nimittäin taipumus segregoitua uudelleen, jolloin miesvaltaiset alat muuttuvat hiljalleen naisvaltaisiksi. Hyvin harvoin muutosta tapahtuu toiseen suuntaan, koska miehet eivät hakeudu kovinkaan helposti töihin naisvaltaisille aloille. Töiden jakautuminen hyvin vahvasti sukupuolen mukaan on nähty yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, koska eri sukupuoliin liittyvät odotukset yhtäältä rajoittavat yksilötasolla henkilöiden mahdollisuuksia valita vapaasti itselleen sopivin työ ja toisaalta yhteiskunnan tasolla estävät työpaikkojen jakaantumista sukupuolesta riippumatta parhaiten tehtävästä suoriutuville henkilöille. Kyseessä on myös taloudellista epätasa-arvoa tuottava dynamiikka, koska segregatio liittyy ihmisten välisiin palkkatason eroihin. Segregatioon liittyvät ongelmat koskettavat yhtäläillä sekä naisia että miehiä, vaikka yleensä tasa-arvoon liittyvät kysymykset onkin Suo-

nessa nähty ”naiskysymyksiksi”. (Kinnunen ja Korvajärvi 1996; Kinnunen 2001; Kolehmainen 1999; Elinkeinoelämän keskusliitto 2011.)

Lapin Letka -hankkeeseen¹ tehdyn tutkimuksen kohteena ovat ne valtion rakenteelliset toimenpiteet, joiden avulla suuren työnantajan lopetettua ilman työtä jääneitä henkilöitä pyritään työllistämään. Näihin työllistämisen tukemiseksi tarkoitettuihin toimenpiteisiin kuuluvat valtion investointituet äkillisen rakennemuutoksen alueilla, joilla pyrittiin luomaan uusia työpaikkoja, sekä työ- ja elinkeinotoimiston (TE-toimiston) työllistämistoimenpiteet. Tutkimuksessa tarkastelemani tapaus on Itä-Lappi ja erityisesti Kemijärvi, jossa vuonna 2008 lopetetun Stora Enson sellutehtaan lakkauttamisen jälkeen hyödynnettiin paljon kyseisiä rakenteellisia toimenpiteitä työllisyyden parantamiseksi. Pohdin tutkimuksessani, millaisia vaikutuksia työelämän segregatiolle valtion toimenpiteillä on ollut. Onko töiden sukupuolen mukainen jakautuminen alueella muuttunut tukitoimien seurauksena?

Valtion viranomaisilla ja instituutioilla on jo tasa-arvolaista² kumpuava velvollisuus edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa kaikilla hallinnonaloilla. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa vuosille 2012–2015 (STM 2012) eritellään, kuinka velvoitetta tullaan toteuttamaan eri ministeriöissä hallituskauden aikana. Työ- ja elinkeinoministeriö on päättänyt valtavirtaistaa sukupuolinäkökulman *Rakennemuutos ja työmarkkinoiden toimivuus* -kärkihankkeessa. Lisäksi ministeriön verkkosivujen mukaan ministeriölle kuuluvia sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ”[t]oimenpiteitä ovat muun muassa työurien segregatian lieventymisen edistäminen kehittämistoiminnalla (erityisalueena etenkin työvoimapalvelut)” (TEM 2012). Näiden kirjauksien vuoksi valtion rakenteellisten toimenpiteiden tarkastelu tapaustutkimuksen kautta on sekä tärkeää että ajankohtaista. Tutkimuksessani analysoin sukupuolinäkökulmasta, millaisia työllistämistoimenpiteitä TE-toimisto käytti sellutehtaan työttömien työllistämiseksi ja miten valtio kohdisti äkillisen rakennemuutoksen torjumisella perusteltuja investointitukiaan alueelle. Erityisen kiinnostuksen kohteena tutkimuksessani on Arktos Group Ltd Oy, joka sai huomattavat valtion investointituet sellutehtaan sulkemisen aiheuttaman työttömyyden korjaamiseksi.

Tutkimuksen aineiston muodostavat asiantuntijahaastattelut, tilastot ja TE-toimiston URA-tietojärjestelmän ajot. URA-tietojärjestelmän aineisto sisältää työ- ja elinkeinotoimiston tiedot Stora Enson tehtaalta ilman

¹ Lapin Letka on ESR-rahoitteinen hanke, jonka tarkoituksena on edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa koulutuksessa ja työelämässä Lapin alueella. Hankkeen toiminta-aika on 2008–2013 ja Lapin yliopisto on yksi hankkeen osatoimittajista. www.lapinletka.fi

² Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609

työtä jääneistä 190 henkilöstä vuoden 2008 alusta aina marraskuulle 2012 saakka. URA-tietojärjestelmä³ on TE-toimiston asiakasrekisteri, johon tallennetaan työvoimapaalveluiden kannalta tarpeellista tietoa toimiston asiakkaista. Aineiston sisältää sekä Stora Enson alaisuudessa työskennelleet henkilöt että tehtaan kunnossapidosta vastanneen Fortek Oy:n työntekijät. Selkeyden vuoksi puhun vain ”Stora Enson työntekijöistä”, joka sisältää kaikki tehtaalla työskennelleet henkilöt, myös Fortekin työntekijät. Tietojen hankkiminen tutkimustarkoituksiin URA-tietojärjestelmästä edellyttää tutkimuslupaa Työ- ja elinkeinoministeriöstä. URA-aineiston lisäksi aineistoon kuuluu asiantuntijahaastatteluja, joita hankkeen tutkijat ovat keränneet jo aiempina vuosina (H109; H209; H309). Niiden lisäksi toteutin uusia haastatteluja kesän 2012 aikana (H412; H512). Yhteensä haastatteluja on kerätty viideltä henkilöltä. Haastattelujen lisäksi käytän aineistona erinäisiä tilastoja, joita ovat tuottaneet Tilastokeskus, YLE:n MOT-toimitus ja Lapin Liitto. Tilastojen lähde on mainittu aina kunkin taulukon tai kuvion kohdalla. Näiden aineistojen avulla pyrin tuottamaan monipuolisen kuvan sellutehtaan sulkemisen jälkeen toteutetuista rakenteellisista toimenpiteistä ja erityisesti niiden vaikutuksista Itä-Lapin alueen työmarkkinoiden segregaatioon.

2. Kemijärvi ja Itä-Lappi rakennemuutoksessa

2.1. Itä-Lapin työmarkkinat ja segregaatio

Kemijärven kunta on Suomen pohjoisin kaupunki ja Itä-Lapin seutukunnan keskus. Tutkimuksessa tarkastelun kohteena on koko Itä-Lapin seutukunta, koska alueen työmarkkinoiden pienen koon vuoksi esimerkiksi Kemijärvellä tapahtuneet suuret muutokset työmarkkinoissa heijastuvat myös lähikuntiin. Kemijärven lisäksi Itä-Lapin seutukuntaan kuuluvat Pelkosenniemi, Posio, Salla ja Savukoski. Vuonna 2010 Itä-Lapissa oli kirjoilla 18 600 henkeä, joista työvoimaa oli hieman alle 7 700 henkeä (Taulukko 1). Seutukunnan väkiluku on pienentynyt 2000-luvun aikana viidesosalla (Lapin Liitto 2008), mikä johtuu sekä väestön ikääntymisestä että muuttoliikkeestä. Seutukunnan keskimääräinen työttömyysaste vuonna 2011 oli 17,6 %, joka oli koko Lapin korkein (Lapin ELY-keskus 2011, 36). Miesten työttömyysaste on alueella paljon naisten työttömyysastetta suurempi: uusimpien saatavilla olevien sukupuolen mukaisen tilastojen mukaan vuonna 2010 miesten työttömyysaste oli 24,4 % ja naisten 13,7 % (Taulukko 1). Vuonna 2011 Itä-Lapin työvoimaan kuu-

³ TE-toimistojen sivustolla on lyhyt seloste URA-tietojärjestelmään tallennettavista tiedoista: http://www.mol.fi/mol/fi/90_työnhakuinfo/04_asiakastiedot/index.jsp

luvilla miehillä oli koko maan korkein työttömyysriski. Naistenkin työttömyysriski oli maan keskiarvon yläpuolella. (Suomen virallinen tilasto/Työssäkäynti.)

Työmarkkinoita sektoreittain tarkasteltuna voidaan todeta, että Itä-Lapissa kunnat ja yksityinen sektori ovat lähes yhtä suuria työllistäjiä. Kuntasektori vastaa suuremmasta osasta työpaikkoja kuin Suomessa keskimäärin. Naisista puolet ja miehistäkin viidesosa on töissä alueen kunnilla. Yksityisellä sektorilla työskentelee palkansaajista 38 %, joka on vähemmän kuin Suomessa keskimäärin. Silti miehistä yksityisellä sektorilla on töissä lähes puolet (45 %). Sukupuolten välinen ero näkyy siinä, että yksityinen sektori työllistää verrattain vähän naisia, noin kolmasosan (32 %). Kun lasketaan yhteen Itä-Lapissa yksityisellä sektorilla palkansaaja-asemassa ja yrittäjänä toimivat henkilöt, huomataan, että yksityinen sektori kaikkienensa vastaa yli puolesta alueen työpaikoista. Itä-Lapissa on huomattavasti enemmän miesyrittäjiä kuin Suomessa yleensä, koska neljäsosa miehistä toimii yrittäjänä. Tästä voidaan päätellä, että miehiä työllistävät alueella paljon pienet yritykset, joissa yrittäjän lisäksi työskentelee vain jokunen palkattu työntekijä. Naiset ovat Itä-Lapissa, kuten Suomessa yleensä, palkansaajia; naisista vain yksi kymmenestä toimii yrittäjänä. (Taulukko 2.)

Työmarkkinoiden pienen koon vuoksi Stora Enson tehtaan lakkauttaminen vaikutti hyvin dramaattisesti koko seutukunnan työmarkkinoiden rakenteeseen. Kaikkien päätoimialojen⁴ eli alkutuotannon, jalostuksen ja palveluiden työpaikat ovat vähentyneet, mutta suurin romahdus on tapahtunut jalostuksen työpaikoissa, joista useampi sata on menetetty vuosien 2007 ja 2010 välillä. Vuonna 2007 ennen Stora Enson tehtaan lopettamista seutukunnan työpaikoista alkutuotantoa oli vähiten (14 %), jalostusta hieman alle 17 % ja palveluja lähes 70 %. Tehtaan lopettamisen jälkeen vuonna 2010 alkutuotannon suhteellinen määrä oli noussut jalostuksen ohitse ja jalostuksen työpaikkoja oli enää noin 13 % kaikista työpaikoista. (Taulukko 3.) Jalostuksen osuuden pieneneminen on linjassa arvioiden kanssa, joiden mukaan suomalaisten työmarkkinoiden rakennemuutos etenee jatkuvasti kohti yhä palveluvaltaisempaa tilannetta (Tieto aika 2005). Alkutuotannon osuus Itä-Lapin työpaikoista on merkittävän suuri verrattuna valtakunnalliseen tilanteeseen, mikä kertoo Itä-Lapin maaseutuvaltaisuudesta. Työelämän sukupuolen mukainen segregatio on tilastojen perusteella selkeästi nähtävissä Itä-Lapissa. Kun työpaikkojen määrää verrataan työllisten määrään, voidaan

⁴ Tilastokeskuksen käyttämä toimialaluokitus (TOL 2008) voidaan jakaa päätoimialoihin seuraavasti: alkutuotantoa on pääluokka A, jalostusta pääluokat B-F ja palveluja G-X. Tieto saatu Tilastokeskuksen Tilastokirjaston tietopalvelusta sähköpostitse 12.12.2012.

todeta, että työpaikkojen väheneminen on koskenut lähinnä miehiä. Jalostuksen työllisistä vain 17,5 % on naisia, mikä selittää ainakin osan naisten huomattavasti miehiä alhaisemmasta työttömyysasteesta. Naisvaltaisella palvelualalla työpaikkojen väheneminen on ollut toimialan suuren koon vuoksi vain parin prosentin luokkaa. (Taulukko 3.)

Kun katsotaan tarkemmin toimialojen työllistävyyttä ja segregatiota (Kuvio 1; Taulukko 4.), voidaan huomata, että suurin työllistävä toimiala Itä-Lapissa on terveys- ja sosiaalipalvelut, joka yhdessä koulutuksen, julkisen hallinnon sekä maanpuolustuksen kanssa on osa hyvin naisvaltaista toimialaryhmää. Seuraavaksi suurin työllistävä toimiala on alkutuotanto eli maa-, metsä- ja kalatalous. Sen piirissä työskentelee tilastojen mukaan yli 800 henkeä, joista vain viidesosa on naisia⁵. Kaupan ala on myös merkittävä työllistäjä Itä-Lapissa, vaikka myyjän ammatissa toimivista henkilöistä onkin seutukunnan työmarkkinoilla ylitarjontaa (Itä-Lapin TE-toimisto 2012). Kaupan ala on Tilastokeskuksen tuottamisessa sukupuolen mukaisissa tilastoissa ryhmitelty mukaan kuljetuksen ja majoitus- ja ravitsemustoiminnan toimialaryhmään: se näyttäytyy tasaalaksi, mutta on sisäisesti jakautunut naisten ja miesten aloihin (PAM 2012, 1). Itä-Lapissa miesvaltaisen teollisuudenalan merkitys työllistäjänä on kokonaisuudessa melko vähäinen, koska vain 7,5 % työllisistä on teollisuuden palveluksessa. (Taulukko 4; Kuvio 1.)

Verrattuna yleiskuvaan koko Lapin toimialarakenteesta (Lapin ELY-keskus 2011, 7–10) Itä-Lappi on keskimääräistä riippuvaisempi alkutuotannosta ja palveluista. Myös ammattittainen tarkastelu osoittaa, että useilla naisvaltaisilla ja sukupuolten tasaisen edustuksen ammattialoilla on Itä-Lapissa pulaa työntekijöistä. Ylitarjontaa taas on enimmäkseen miesvaltaisten ammattien edustajista, vaikka poikkeuksiakin löytyy. (Itä-Lapin TE-toimisto 2012.) Yleistäen voidaan sanoa, että Itä-Lapin työmarkkinoilla on ylitarjontaa matalasti koulutetuista miehistä, jotka ovat tehneet työuransa metsä-, ympäristö- ja rakennusalan suorittavissa tehtävissä. Pitkäaikaistyöttömien miesten ja erityisesti ikääntyneiden matalasti koulutettujen miesten määrä työttömistä on ollut Itä-Lapissa jatku-

⁵ Tilastokeskuksen tilastoissa alkutuotannon piirissä työtä tekevät henkilöt on määritetty suppeammin kuin Maatilarekisteriin perustuvassa työvoiman tilastoinnissa, jonka mukaan maatalous- ja puutarhayritysten työvoimasta Lapissa on noin kolmasosa naisia. Nämä tilastot sisältävät kaikki maatalon töitä myös ilman palkkaa tai yrittäjän statusta tehneet henkilöt. (Ks. <http://www.maataloustilastot.fi/node/2343>)

Tarkkaa kuvaa naisten osallistumisesta maataloustyöhön on siis vaikea luoda pelkkien tilastojen perusteella. Merja Kinnusen (2001, 62–69) mukaan naisten suorittaman maataloustyön tilastointi on ollut puutteellista heti ensimmäisistä väestötilastoista saakka, koska naisten työ on merkitty joko maatalousyrittäjää ”avustavaksi” tai kotitaloustyöksi, jonka tekijät ovat työvoiman ulkopuolella.

vasti kasvusuunnassa. Myös koko Suomen tasolla voidaan todeta, että rakennemuutoksen vuoksi suorittavaan työhön keskittyvät ja keskitason työpaikat vähenevät kun taas pitkää koulusta vaativat erityisalojen asiantuntijoiden työpaikat lisääntyvät. Tällaisessa kehityksessä mahdollisuus ja halu jatkokouluttautumiseen ovat tärkeä tekijä uuden työn hankkimisessa. Itä-lappilaiset naiset työllistyvät miehiä paremmin, koska he ovat valmiimpia kouluttautumaan uudelleen naisvaltaisille aloille, jotka ovat seutukunnassa eniten työllistäviä. (Nieminen 2012, 235–236; Tietoaika 2005.)

2.3. Kemijärvi Stora Enson jälkeen

Itä-Lappi on tutkimukseni keskiössä. Sen väkirikkaimmasta kunnasta ja alueen ainoasta kaupungista Kemijärveltä on 2000-luvun aikana kadonnut useita merkittäviä teollisia työpaikkoja. Tämän seurauksena alueella on toteutettu huomattavia valtion rakenteellisia tukitoimenpiteitä. Orionin lääketehdas lopetettiin vuonna 2002 ja vuonna 2004 lopetti matkapuhelinalalla toimivan Salcomp Oyj:n pääasiassa naisia työllistänyt tehdas tuotannon siirtyessä Kiinaan. Salcompin lähdön seurauksena alueelta väheni yli 600 työpaikkaa, joita pyrittiin korvaamaan yritystuilla, työllistymistoimenpiteillä ja alueellistamalla valtion toimintoja. (Rönkä ja Sarkki 2011, 21; Valtioneuvoston kanslia 2004, 9, 11–14; Sunnari 2008, 3.) Viimeisin suuri menetetty työpaikka Itä-Lapin seutukunnassa oli Stora Enson sellutehdas, jonka toiminta lopetettiin vuonna 2008. Stora Enson tehtaan sulkemispäätöksen taustalla ei ollut Salcompin tavoin tarve siirtää tehtaan toiminta edullisemmän työvoiman maihin, vaan puuraaka-aineen hinnan keinottelu alaspäin kotimaassa. Sulkemalla täysin kannattavan tehtaan ja kieltäytymällä myymästä tehdasta ostajaksi tarjoutuneille tahoille, Stora Enso pyrki vähentämään Lapin puuhun kohdistuvaa kysyntää ja sitä kautta laskemaan puun hintaa. Tämän toimenpiteen johdosta Stora Enso toivoi muiden pohjoisten tehtaidensa kannattavuuden ja sitä kautta myös yhtiön tuloksen parantuvan. (Rytteri 2009, 279; Rönkä ja Sarkki 2011.) Stora Enson lähdön jälkeen seutukunnassa on enää pieniä ja keskisuuria yrityksiä: vuonna 2009 suurin työllistäjä oli Pentik Oy 135 hengen henkilöstöllä. Seuraavaksi suurin työllistäjä oli Metsähallitus 90 työntekijällään. (Hytönen ym. 2011, 107.)

Stora Enso sulki Kemijärven sellutehtaan melko pikaisella aikataululla. Yhtiö ilmoitti useiden paikkakuntien tehtaisiin kohdistuvista leikkauksista lokakuussa 2007. Kemijärven lisäksi tuotanto lopetettiin Summassa, Anjalassa ja Norrsundetissa. (HS 25.10.2007a; Stora Enso 25.10.2007.) Pian sulkemisilmoituksen jälkeen Kemijärvellä järjestäytyi tehtaan työntekijöistä ja muista paikallisista ihmisistä koostuva ”Massaliike”, joka vastusti jyrkästi tehtaan sulkemista ja pyrki erilaisin painostuskeinoin vaikuttamaan siihen, että tehdas jatkaisi toimintaa Stora Enson tai jon-

kin muun yhtiön alaisuudessa. Stora Enson johdon lisäksi pyrittiin painostamaan valtiota vetoamalla omistajaohjauspolitiikkaan, mutta valtiokaan ei ollut kiinnostunut pelastamaan tehdasta. Viimeisenä keinona Kemijärven kaupunki haki lupaa tehtaan pakkolunastukseen, jota ei kuitenkaan saatu. Näin ollen paikallisten kamppailuista huolimatta vuodesta 1965 saakka toiminnassa ollut tehdas suljettiin keväällä 2008. Työpaikkansa menetti suoraan yli 200 henkeä, mutta välillisesti puhutaan yli tuhannesta työpaikasta. (Rytteri 2009; Pikkarainen 2008; Rönkä ja Sarkki 2011.) Hieman lievitystä pettymykseen kemijärveläiset saivat vuonna 2011, kun työtuomioistuin määräsi Stora Enson maksamaan korvauksia osalle entisistä työntekijöistään. Tuomioistuin katsoi, ettei neuvotteluja henkilöstön kanssa käyty yhteistoimintalain edellyttämällä tavalla, koska päätös tehtaiden lakkauttamisesta oli tehty jo ennen yt-neuvotteluja. (Työtuomioistuin 21.6.2011.)

Heti Stora Enson sulkemispäätösten julkistamisen jälkeen hallitus lupasi taloudellista tukea kärsineille alueille. Tukien tarkoituksena oli vauhdittaa alueille kohdistuvia investointeja yritystukien määrärahoja korottamalla. (HS 25.10.2007b.) Hallitus nimesikin Itä-Lapin seutukunnan yhdeksi äkillisen rakennemuutoksen alueista vuosiksi 2008–2009 (Sisäasiainministeriö 5.12.2007.) Päätöksen seurauksena alueelle kohdistettiin valtion pikaisia tukitoimia, joiden kohdentamisesta päätti välittömästi perustettu rakennemuutostyöryhmä. Ryhmään kuului edustajia Lapin Liitosta, ELY-keskuksesta, TE-toimistosta, kunnista ja elinkeinosastoista. Rakennemuutostyöryhmä kokosi niin sanotun hankesalkun mahdollisista alueella toteutettavista hankkeista, joilla pyrittiin edistämään rakennemuutoksesta selviämistä koulutuksen keinoin, perusinvestointien kautta ja sosiaalinen selviytyminen huomioiden. (H412⁶.)

Alueen työllisyystilanteen parantamiseksi suunniteltuihin tukitoimenpiteisiin kuuluivat yrityksille myönnettävät investointituet, joita Itä-Lapissa myönnettiin rakennemuutosaluekauden aikana lähes 7 miljoonaa euroa. Tukien kohdentamisesta päätti pääasiassa rakennemuutostyöryhmä, mutta poikkeuksena oli Stora Enson tiloihin kaavailut ”korvaavan” yrityksen hankkiminen. Sen kohdalla päätöksen teki valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunta, joka keväällä 2008 päätti merkittävän yksittäisen 5 383 000 euron suuruisen avustuksen myöntämisestä Anaika Group Ltd Oy:lle (Työ- ja elinkeinoministeriö 30.4.2008). Kyseinen yritys, joka pian Kemijärven hankkeen alkamisen jälkeen muutti nimensä Arktos Group Ltd Oy:ksi (jatkossa Arktos), suunnitteli rakentavansa sellutehtaan entisiin tiloihin liimapalkkitehtaan. Yritys lupasi työllistää paik-

⁶ Haastattelujen nimeämistapana olen käyttänyt H-kirjainta osoittamassa ”haastattelua”, jonka jälkeen ensimmäinen numero on haastattelujen järjestysluku ja viimeiset kaksi numeroa osoittavat haastattelujen toteutusvuoden.

kakunnalla 100 uutta työntekijää. Yhteistyössä paikallisen TE-toimiston kanssa Arktos järjestikin useita uusien työntekijöiden koulutusjaksoja (H109; H512). Liimapalkkitehtaan rakennustöitä varten yhtiö siirsi Mikkelissä sijainneen konepajansa laitteet Kemijärvelle. Ensimmäisen valmiin liimapuun tehdas tuotti alkuvuodesta 2011, joka oli suunniteltua myöhempään. Tuotannon käynnistämisen jatkuvasta viivästyisestä ja ongelmista johtuen Arktosissa osakkaana ja yritykselle lainaa myöntäneenä ollut Stora Enso päätti lopulta alaskirjata sijoituksensa tammikuussa 2012, mikä johti tehtaan tuotannon keskeyttämiseen ja henkilöstön lomautuksiin (YLE 23.1.2012). Rahoituksen loppumisen seurauksena Arktos hakeutui pikaisesti yrityssaneeraukseen (HS 25.1.2012). Selvitystyön pitkittyminen yli kesän johti lomautettujen henkilöiden irtisanomisiin syyskuussa 2012 (YLE 5.9.2012). Vuoden 2012 lopulla selvitysmies ilmoitti lopulta, ettei hänen selvitystensä perusteella yrityssaneeraus ole mahdollinen. Arktos ilmoitti kuitenkin vielä itse pyrkivänsä aikaansaamaan velkojilleen sopivan saneerausohjelman (YLE 17.12.2012). Saneerausohjelmasta ei saatu sovittua, joten Arktos jätti konkurssihakemuksensa tammikuussa 2013 (Arktos Group Ltd Oy 30.1.2013).

Arktos ei ollut kuitenkaan ainoa keino Itä-Lapin työllisyystilanteen parantamiseksi. Kemijärvelle on viime vuosina siirtynyt tai rakenteellisenä toimenpiteenä siirretty useita informaatiologiikan alan työpaikkoja, kuten Elisan puhelinpalvelu- ja välitysyksikkö, Maistraatin muuttoilmoitus -puhelinyksikkö ja Kelan yhteyskeskus, jotka ovat työllistäneet pääasiassa naisia (Kemijärven kaupunginhallitus 2012; H412). Muuttoilmoituspuhelimien ja Elisan yhteyskeskuksen siirto Itä-Lappiin tosin olivat alun perin toimenpiteitä aiemmin lähteneen Salcompin entisten työntekijöiden työllistämiseksi (Valtioneuvoston kanslia 2004, 13). Alueella nähdään olevan myös muita potentiaalisia työllistäjiä, kuten Sokliin suunniteltu kaivos sekä tunturimatkailun kehittäminen Suomotunturilla ja Pyhä-Luoston alueella. Erityisesti lisääntynyt venäläisten turistien ostomatkat ja vilkastunut liikenne Sallan rajanylityspaikalla koetaan tärkeäksi kehitykseksi alueen matkailuelinkeinon kannalta. Puunjalostus nähdään yhä merkittäväksi elinkeinoksi ja pian valmistuvan uuden puuterminaalin toivotaan tehostavan alan logistiikkaa. (Nieminen 2012, 234–236.) Myös Kemijärven ja Pelkosenniemen elinkeinostrategiassa vuosille 2010–2012 on nimetty puunjalostus ja matkailu alueen kärki-toimialoiksi (Kemijärvi ja Pelkosenniemi 2010).

3. Valtion rakenteellisten toimenpiteiden vaikutukset segregaatioon

Rakennemuutoksesta on Suomessa puhuttu jo vuosikymmenten ajan. Rakennemuutoksen voidaan ajatella alkaneen jo toisen maailmansodan jälkeisen nopean teollistumisen kaudesta, jonka aikana alkutuotannosta siirtyi massoittain työvoimaa jalostuksen piiriin. Nykyään rakennemuutoksesta puhuttaessa viitataan yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen kohti ”palveluyhteiskuntaa” tai ”informaatioyhteiskuntaa”. Tätä kehitystä vauhdittaa teollisten työpaikkojen katoaminen Suomesta, mikä suurimmaksi osaksi johtuu suomalaisen työvoiman korkeammista kustannuksista verrattuna esimerkiksi moniin Aasian maihin. Paikallisella tasolla rakennemuutosta edistää myös aiemmin kansallisesti tärkeiden valtionyhtiöiden muuttuminen monikansallisiksi yritysiksi, joiden tärkeimmät tavoitteet eivät olekaan enää työvoimapolitiittisia ja aluepolitiittisia vaan taloudellisia. Yritysten on tuotettava mahdollisimman paljon voittoa, mikä valitettavasti saattaa olla ristiriidassa esimerkiksi alueellisesti merkittävän sellutehtaan käynnissä pitämisen kanssa. Kun työpaikat joko katoavat kokonaan tai siirretään edullisemman työvoiman maihin, vaikutukset tuntuvat raskaasti pienissä yhteisöissä, jotka ovat muodostuneet riippuvaisiksi tietystä tehtaasta tai toimialasta. Rakennemuutoksesta kärsivien alueiden täytyy hyvin pikaisella aikataululla kehittää selviytymisstrategioita, jotta suurelle määrälle työttömiä löydettäisi sopivia työllistymismahdollisuuksia. Esimerkkitapauksena tästä prosessista toimii tutkimuksessani Itä-Lappi, jossa rakennemuutoksen vaikutukset sukupuolten mukaiselle työnjaolle ovat kiinnostavalla tavalla nähtävissä. Seuraavaksi erittelen valtion rakenteelliset toimenpiteet, joilla Stora Enson työttömäksi jääneitä henkilöitä pyrittiin työllistämään. Suoria toimenpiteitä, joiden vaikutusta sukupuolen mukaiselle työelämän segregaatiolle olen tässä tutkimuksessa lähtenyt purkamaan, oli kahdenlaisia: ensinnäkin TE-toimiston toteuttamia työllistymistoimenpiteitä ja toisekseen yrityksille myönnettyjä investointitukia.

3.1. Työhallinnon toimenpiteet ja segregatio

Stora Enson Kemijärven tehtaan lakkautusuutisten varmistuttua Itä-Lapin TE-toimisto perusti tehtaan tiloihin väliaikaisen toimiston, jossa tehtaan henkilöstö pystyi ilmoittautumaan työnhakijaksi ja keskustelemaan tulevaisuudestaan työvoimaneuvojan kanssa. Aineistonkeruun lähtökohtana olivat nämä työvoimaneuvojan kanssa asioineet henkilöt. Henkilökohtaisten tapaamisten lisäksi TE-toimistot tarjoavat työnhakijoiksi ilmoittautuneille henkilöille hyvin laajasti erilaisia työllistämiseen tähtääviä toimenpiteitä: työnhakuun valmentavia kursseja, ammatillista työvoimapolitiittista aikuiskoulutusta, työharjoittelua, palkkatuettua työtä sekä oppisopimuskoulutusta ja omaehtoista opiskelua työttömyystu-

ella. Tehtaan lopettamisen vuoksi työpaikkansa menetti yli 200 henkeä, joista 190 henkeä on käyttänyt TE-toimiston palveluja vuoden 2008 alusta alkaen, 27 heistä naisia. Naisten pienen määrän vuoksi sukupuolten välistä vertailua ei aineistosta voi kovinkaan syvällisesti suorittaa, vaikka tuonkin tässä raportissa esiin havaintoja sukupuolten eroista työmarkkina-asemassa ja koulutuksessa. Aineistona näiden ihmisten urapolkujen ja heihin kohdistettujen työllistymistoimenpiteiden selvittämiseksi käytän TE-toimistojen URA-tietojärjestelmästä saamiani ajoja vuosilta 2008–2012. Aineisto on kerätty marraskuussa 2012. Aineisto sisältää tiedot henkilöiden sukupuolesta, iästä, koulutuksesta, ammatista, työnhakuhistoriasta, työvoimakoulutuksista, sijoituksista esimerkiksi työharjoitteluun sekä työnhakijoille henkilökohtaisessa tapaamisessa tehdyt työnhakusuunnitelmat. Tämän aineiston sekä asiantuntijahaastattelujen perusteella luon seuraavaksi kuvan siitä, millaisten työllistämistoimenpiteiden avulla Kemijärven sellutehtaan lopettaminen otettiin vastaan ja millaisia vaikutuksia toimenpiteillä oli työelämän segregaatiolle.

Itä-Lapin seutukunnan nimeäminen äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuosiksi 2008–2009 vaikutti myös TE-toimiston toimintaan. Kuten Salcompin tehtaan sulkemisen jälkeen, myös Stora Enson lopetettua työvoimakoulutuksia oli mahdollista järjestää huomattavasti tavallista laajemmin. Haastateltavani mukaan ministeriöstä sai rahaa kaikkien niiden koulutusten järjestämiseen, jotka TE-toimisto katsoi tarpeellisiksi. Työvoimakoulutuksia järjestettiin sen mukaan, mihin Stora Ensolta työttömäksi jääneet osoittivat kiinnostusta asiakastapaamisissa. Rakennemuutosalueeksi nimeäminen vaikutti Itä-Lapin alueen työmarkkinoihin myös laajemmin kuin vain parinsadan tehdastyöläisen osalta. Koska työvoimakoulutukset olivat avoimen haun piirissä, pystyivät niihin osallistumaan myös sellaiset työttömät työnhakijat, jotka eivät olleet jääneet työttömäksi juuri Stora Ensolta. (H512.) Lisäksi Kemijärven kaupungin aiemmin aloittamat neuvottelut muutamien informaatiologiikan alan työpaikkojen siirtämisestä alueelle tuottivat tulosta juuri Stora Enson lähdeyttä. Kemijärvellä aloitti Kelan yhteyskeskus, joka työllisti aluksi 60 henkeä, enimmäkseen naisia. Myös aiemmin alueellistamistoimenpiteinä Itä-Lappiin siirtyneet Elisan puhelinpalvelukeskus sekä Maistraatin muuttopuhelinpalvelu loivat lisää pysyviä työpaikkoja lähinnä naisille. Ainoa miehiä suuremmissa määrin työllistänyt projekti oli Arktos Group Ltd Oy:n liimapuutehdas, joka parhaimmillaan työllisti jopa 80 henkeä. (H412; H512.) Näistä 14 oli entisiä Stora Enson työntekijöitä, jotka nyttemmin ovat jälleen jääneet ilman työtä (H512).

URA-tietojärjestelmästä haetun aineiston valossa näyttää siltä, että työnhakijoiksi Stora Enson tehtaan lopettamisen jälkeen ilmoittautuneet

henkilöt ovat työllistyneet kohtuullisen hyvin. Työttömiä on työvoimaan kuuluvista naisista 18 % (n=4) ja miehistä 19 % (n=24), mikä on linjassa seutukunnan yleisen työttömyysasteen kanssa. Naisten ja miesten sijoittumisessa työmarkkinoille on sen sijaan eroa: työvoimaan kuuluvista naisista työssä on 82 % (n=18) ja miehistä 71 % (n=91). Työvoimaan kuuluvista miehistä 4 % (n=5) on ollut aineistonkeruu-aikaan työvoimakoulutuksessa eli he ovat käytännössä olleet työttömiä työnhakijoita. Miehistä loput ovat eri syistä työvoiman ulkopuolella. Muutama henkilö on esimerkiksi aloittanut Stora Enson uransa jälkeen yrittäjänä. Eläkkeelle miehistä on siirtynyt noin 23 % kun taas naisista hieman vähemmän, noin 19 %. (Taulukko 5.)

	Työssä	Työtön	Eläke	Koulutus	Yrittäjä	Muu	Yhteensä
Naiset	18	4	5	0	0	0	27
Miehet	91	24	35	5	4	4	163
Yhteensä	109	28	40	5	4	4	190

Taulukko 5. Kemijärven tehtaan entisten työntekijöiden sijoittuminen työelämään marraskuussa 2012 URA-tietojärjestelmän perusteella.

Naiset, jotka ovat vuoden 2008 jälkeen kouluttautuneet uudelleen, ovat yleisesti ottaen työllistyneet hyvin. Naisilla on kuitenkin keskimäärin hieman miehiä enemmän merkintöjä tietojärjestelmässä työnhakuun liittyen (naisilla 4,5 ja miehillä 4,3), mikä merkitsee, että naisilla on ollut katkoksellisia työsuhteita. Havainto on samansuuntainen, jonka Irmeli Kari-Björkbacka teki koko Lapin läänin kohdalla: naisten työurat ovat rikkonaisempia kuin miesten, koska naiset kohtaavat useammin mutta lyhyempiä työttömyysjaksoja (Kari-Björkbacka 2012, 7–9). Miesten joukosta taas löytyy henkilöitä, jotka ovat kouluttautuneet uudelleen, mutta eivät ole siitä huolimatta työllistyneet moneen vuoteen. Työttömänä aineiston keruuhetkellä olevien henkilöiden joukossa on ammattiryhmistä metsureissa ja kaupallisen alan koulutuksen saaneista lievää yliedustusta (molempia kolme henkeä). Muiden ammatti- ja koulutusalojen edustajien määrä työttömien joukossa noudattelee heidän määräänsä koko aineistossa.

Kemijärven sellutehtaan alasajon seurauksena TE-toimiston täytyi pyrkiä löytämään uusia työllistymismahdollisuuksia suurelle määrälle teollisen työn ammattilaisia. Aineistossa suurin ammattiryhmä ovat prosessinhoidajat, joita ilmoitettiin työnhakijaksi 45 henkeä, joista yksi on nainen. Muita suuria ammattiryhmiä ovat sähköasentajat (20 henkeä) ja koneenasentajat (17 henkeä), joiden joukosta ei löydy naisia. Naisten suurin ammattiryhmä on laborantit, joita jäi ilman työtä Stora Ensolta yhteensä neljä henkeä. Laboranttien joukossa ei Stora Ensolla ole ollut yhtään miestä ainakaan tämän aineiston valossa. Yleisesti ottaen naiset ja

miehet ovat Kemijärven tehtaalla toimineet hyvin selkeästi omalle sukupuolellensa tyypillisellä ammattialalla. Itä-Lapin TE-toimiston (2012) tuottaman ammattibarometrin mukaan Itä-Lapin työmarkkinoilla on ylitarjontaa yhä monista Stora Enson entisten työntekijöiden ammattialoista, kuten teollisuuden sekatyöntekijöistä, koneen- ja sähköasentajista ja laboranteista. Paras keino näiden henkilöiden työllistämiseksi näyttäisi siis olevan uudelleen koulutus ja ammatinvaihto, koska Stora Enson tehdasta vastaavia teollisuuden työpaikkoja alueelle syntyy huonosti. Tehtaalla työskenteli suorittavaa työtä tehneiden henkilöiden lisäksi myös toimihenkilöitä ja toimistotyöntekijöitä, joista suurin osa työllistyi omatoimisesti eikä tarvinnut TE-toimiston palveluja. (H512.) Työllistyminen helpottui myös, jos työntekijä oli valmis ottamaan vastaan työtä oman työssäkäyntialueensa ulkopuolelta. Uudelleensijoitus⁷ ja takaisinottovelvollisuuksien⁸ vuoksi Stora Enso tarjosi useille entisille Kemijärven tehtaan työntekijöilleen uuden työpaikan muilta tehtailtaan.

Lisähaasteita Stora Enson tehtaalta ilman työtä jääneiden ihmisten työllistämiseksi on aiheuttanut heidän ikäjakaumansa. Vuonna 2012 eli neljä vuotta tehtaan sulkemisen jälkeen 21 % näistä 190 henkilöstä on siirtynyt eläkkeelle. Keskimääräisesti aineistooni kuuluvien henkilöiden ikä oli vuonna 2012 50 vuotta. Alle 40-vuotiaita aineistossa on 20 %, 40–50-vuotiaita kuten myös 50–60-vuotiaita 26 % ja yli 60-vuotiaita 28 % eli eniten. Naisissa on suhteellisesti enemmän alle 40-vuotiaita (30 %) kuin miehissä (19 %). Aiemmissa selvityksissä on voitu todeta, että ikääntyneiden ihmisten mahdollisuudet työllistyä työttömäksi joutumisen jälkeen ovat muita heikommat (ks. esim. Haataja 2007; Rantala ja Romppainen 2004) ja myös Kemijärven tapaus osoittaa, ettei eläkeikää lähentyvien työnhakijoiden työllistyminen ole ollut helppoa (vrt. SAK 2010). Aineistossa 59 vuoden ikä näyttäytyy rajana, jonka jälkeen työllistyminen ei työnhausta huolimatta enää onnistu, vaikka vanhuuseläke alkaakin periaatteessa vasta 65 vuodesta. Havainto koskee sekä miehiä että naisia. Aineiston miesten kohdalla työllistyminen näyttää kuitenkin vaikeutuvan huomattavasti jo 50 ikävuoden jälkeen kun taas naisista työttömänä ei ole lainkaan 40–60-vuotiaita. Osalla ikääntyneistä työnhakijoista myös sairaus vaikuttaa siihen, että työmarkkinoilta poistutaan ennen virallisen eläkeiän saavuttamista (ks. myös Heponiemi ym. 2008, 20–22).

Tehtaan lopetettua eläkeikää lähentelevien henkilöiden työllistymisohjelmissa mainittiin usein, että he jäävät odottamaan työttömyysturvan lisäpäiviä ja eläkeikää ilman työhallinnon toimenpiteitä. Lisäpäiväoikeuden piirissä oleminen tarkoittaa, että työttömyyspäiväraha-kauden 500

⁷ Uudelleensijoitusvelvoitteesta ks. esim. Moilanen 2010, 61–63.

⁸ Takaisinottovelvollisuudesta ks. esim. Parnila 2009; Moilanen 2010, 114–115.

enimmäispäivän jälkeen ikääntyneelle työttömälle jatketaan päivärahan maksamista hänen eläkeikänsä saakka. Aineistoni iäkkäämmät työnhakijat yhtä lukuun ottamatta eivät ole lähteneet kouluttautumaan uudelleen tai muuttamaan työn perässä toiselle paikkakunnalle. Aktivointitoimenpiteiden ulkopuolelle jääminen ja muuttohaluttomuus ovat tehokkaasti ehkäisseet iäkkäiden työnhakijoiden työllistymistä. Uudelleen kouluttautumisen esteeksi saattaa muodostua myös hakuprosessi, jos iäkkäämmät työnhakijat karsiutuvat koulutuksista jo hakuvaiheessa. TE-toimiston haastateltavani mukaan nuoret miehet ovat esimerkiksi kiinnostuneita pitkään naisten alana pidetystä matkailualasta, joka taas on useille iäkkäämmille miehille mahdoton ajatus jo pelkästään opiskelu- ja kielitaitoon liittyvien vaatimusten vuoksi. (H512.)

Kolmasosa vuoteen 2012 mennessä 60 vuotta täyttäneistä henkilöistä on kuitenkin käynyt tarkastelujakson aikana lyhytkestoisia työnhakuvalmennuksia tai muutosturvavalmennuksen⁹, jossa heille kerrottiin erilaisista pitkäaikaisten työntekijöiden muita työnhakijoita paremmista oikeuksista ja he pääsivät ryhmässä purkamaan työttömäksi jäämiseen liittyviä ajatuksiaan (H512). Työnhakuvalmennukseen on osallistunut 14 näistä henkilöistä ja muutosturvavalmennukseen viisi henkeä. Motivaatioksi osallistua varsinkin ATK-painotteiseen työnhakuvalmennukseen mainittiin ATK-taitojen opiskelu arkipäivän tarpeita varten. Yksikään tämän ikäryhmän henkilöistä ei ole osallistunut suoranaisesti ammattiin valmentavaan koulutukseen. Ikääntyneiden työnhakijoiden työllistymistä vaikeuttaa myös, jos henkilöllä ei ollut muuta kuin peruskoulua vastaava koulutustausta. Yli 60-vuotiaista Stora Enson jälkeen ilman työtä jääneistä jopa 66 % (36 henkilön) pohjakoulutus oli nykyistä peruskoulua vastaava¹⁰. Koko aineistossa kansa-, kansalais- tai keskikoulun käyneistä 40 henkilöstä kaksi 54-vuotiaista miestä oli työssä ja loput joko työttömänä, eläkkeellä tai työttömyyseläkkeellä. Muissa ikäluokissa ilman ammatillista koulusta oli muutamia henkilöitä, mutta heistä kaikki työkykyiset ovat jo aloittaneet ammattiin valmistavan koulutuksen. Suurimmalla osalla aineiston työnhakijoista on kuitenkin jonkinlainen vähintään toisen asteen ammatillinen koulutus.

⁹ Muutosturvan "[t]oimintamalli sisältää irtisanotun palkallisen vapaan uuden työn etsimistä varten, työnantajan tehostunutta tiedotusta, henkilöstön kanssa tehtävän työllistymistä edistävän toimintasuunnitelman ja työ- ja elinkeinotoimistossa laadittavan työllistymissuunnitelman. Muutosturvan piiriin kuuluvat työntekijät, joilla on kolmen vuoden työhistoria ja irtisanominen tapahtuu tuotannollisen tai taloudellisen syyn perusteella." Lähde: http://www.mol.fi/mol/fi/00_työnhakijat/07_työttömyys/03_irtisanotun_muutosturva/index.jsp

¹⁰ Kansa-, kansalais-, keski- tai peruskoulu.

Aktiivisimmin käytetyt keinot entisten Stora Enson tehtaan työntekijöiden työllistymismahdollisuuksien kohentamiseen olivat työvoimakoulutukset. Työvoimakoulutuksia on kahdenlaisia: työvoimapolitiittista aikuiskoulutusta, josta yleensä puhutaan työvoimakoulutuksena, sekä lyhytkestoista työnhakukoulutusta. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen tarkoitus on parantaa työnhakijan ammatillisia valmiuksia. Nämä työvoimakoulutukset ovat joko suoraan ammatillisen pätevyyden antavia tai jonkin alan valmistavia koulutuksia, joissa työnhakija pääsee tutustumaan alaan ennen varsinaiseen koulutukseen hakeutumista. Valmentavia koulutuksia on tarjottu entisille Stora Enson työntekijöille muun muassa nimillä Avaimet ammattiin ja Muutosturvakoulutus. Lisäksi TE-toimistot järjestävät ryhmäpalveluina lyhytaikaisia työnhakukoulutuksia, jotka myös aineistossa näkyvät työvoimakoulutusten alla. Työnhakukoulutusten tarkoituksena on aktivoida työnhakijoita ja parantaa heidän valmiuksiaan etsiä työtä nykyaikaisissa verkkoympäristöissä. (H209; H512.) Kemijärven tehtaan entinen henkilöstö on vuoden 2008 jälkeen suorittanut yhteensä 156 jaksoa erilaisia työllistymistä edistäviä koulutuksia, joista puolet on ollut ammatillisia tai valmentavia koulutuksia ja toinen puolikas työnhakukursseja. Jonkin koulutuksen käyneitä henkilöitä on aineistossa 74, joista eläkkeelle on jäänyt 10 henkeä. Kaikkiaan 39 % työnhakijoiksi ilmoittautuneista on jossain vaiheessa osallistunut ainakin yhteen työvoimakoulutukseen. Työvoimakoulutuksia käyneistä työvoimaan kuuluvista henkilöistä työssä oli aineistonkeruuhetkellä noin 56 % (36 henkeä). Loput ovat muun muassa työttöminä (30 %) tai jälleen työvoimakoulutuksessa (8 %).

Aineistoni naisista 44 % on osallistunut vuosien 2008–2012 aikana johonkin työvoimakoulutukseen, kun miehistä vastaava osuus on 38 %. Koulutuksiin osallistuneilla on keskimäärin kaksi koulutusta takanaan, mutta kolme miestä on osallistunut jopa viiteen eri koulutusjaksoon. Lisäksi kahdeksan miestä on neljän vuoden aikana käynyt jo kaksi eri alojen ammatillista koulutusta. Kaikki aineistonkeruuhetkellä työvoimakoulutuksessa olevat viisi miestä ovat käyneet jo aiemmin jonkin työvoimakoulutuksen ja yksi heistä on parhaillaan opiskelemassa kolmatta ammatillista koulutustaan Stora Enson jälkeen. Miesten osalta aineistosta voisi jopa päätellä, että ”miesammatteluihin” kouluttautumisen vaarana on ajautuminen yhä uusiin ammatillisiin koulutuksiin, koska Itä-Lapin alueella vakaita ja pysyviä työpaikkoja syntyy miesvaltaisille aloille naisvaltaisia aloja heikommin. Aineiston naiset ovat olleet keskimäärin hieinan kiinnostuneempia osallistumaan työvoimakoulutuksiin kuin miehet, mikä näyttäisi olevan yleinen huomio työvoimakoulutuksia tarkasteltaessa. Tosin erot ovat pienet ja aiemmissa selvityksissä on voitu todeta, että miesten käymä koulutus on ollut enemmän työllisyyteen vaikuttavaa kuin naisten, koska miehet käyvät enemmän ammatillisia val-

miuksia parantavia koulutuksia kuin työnhakukoulutuksia. (Kauhanen ym. 2006, 19; Kari-Björkbacka 2012; H209.) Koulutusten suoritusaktiivisuuden verrattuna mahdollisuutta työllistyä tukityöllistämistoimenpiteiden avulla on käytetty verrattain vähän. Vain 9 % entisistä Stora Enson työntekijöistä on ollut esimerkiksi töissä palkkatuella, oppisopimus-koulutuksessa tai hakenut starttirahaa.

Työelämän segregaaation näkökulmasta on kiinnostavaa, että uuteen ammattiin kouluttautuneista henkilöistä lähes kaikki ovat jatkaneet sukupuolelleen tyypillisellä alalla. Naisia on kouluttautunut muun muassa lähihoitajiksi ja laitoshuoltajiksi kun taas miehet ovat käyneet esimerkiksi puutyöntekijän, koneistajan, sähköasentajan ja hitsaajan koulutuksia eli he ovat jatkaneet hyvin teollisuuspainotteisilla työurilla. Ainoastaan kaksi henkeä, mies ja nainen ovat kouluttautuneet kokeiksi, joka on sukupuolikoostumukseltaan tasaantunut ammattiala. Majoitus- ja ravitsemisala yleensä on naisvaltainen, mutta kokin ammatissa toimii nykyään paljon myös miehiä. (Kolehmainen 1999, 220–228; PAM 2012, 1.) Haastatteluaineistosta käy ilmi, että yksi mies on Stora Ensolta lähtönsä jälkeen kouluttautunut ja työllistynyt hoitoalalle, mutta häntä ei URAtietojärjestelmän aineistossa jostain syystä näy. Kemijärven tehtaan lopettamisen jälkeen Itä-Lapin TE-toimisto tarjosikin erityisesti miehille suunnattua hoitoalan valmistavaa koulutusta, mutta hakijoita ei tullut kuin muutama ja koulutus järjestettiin lopulta sekaryhmälle. (H512)

Vaikka TE-toimistossa työnhakijoiden kanssa keskustellaan eri toimialojen työllistävyydestä, hyvin harvat miehet kiinnostuvat vaihtamaan naisvaltaiselle alalle, vaikka sen mahdollisuudet työllistää olisivatkin eri luokkaa kuin miesvaltaisten alojen (H512; H209). Työttömille työnhakijoille tehtyjen työllistymissuunnitelmien perusteella näyttää kuitenkin siltä, että miesten kanssa keskustellaan enimmäkseen heille ”luonnollisista” uravaihtoehdoista. Useiden miesten kohdalla mainitaan, että kaisosala kiinnostaa tai ei kiinnosta, mistä voi päätellä asiasta keskustellut. Suunnitelmiin ei ole sen sijaan kirjattu mainintaa, josta voisi päätellä miehille ehdotetun hakeutumista esimerkiksi hoivatyöhön. Miehille luonnollisiin töihin liitettäviä kykyjä ja taitoja ovat esimerkiksi riskinotto, suurpiirteisyyden fyysiset voimat, tekniset taidot, ponnistelut, hallinta ja lopputulokset (Kinnunen ja Korvajärvi 1996, 12). Tämän kaltaiset näkemykset ohjaavat helposti alavalintaa tietynlaisia miesvaltaisia aloja kohti, vaikka esimerkiksi hoitajan työ vaatii jopa enemmän fyysistä voimaa kuin useat teollisuuden työt¹¹. Haastattelemani elinkeinotoimen asiantuntijan mukaan on hyvin vaikeaa kuvitella, että itälappilaiset aikuiset miehet olisivat kiinnostuneita kouluttautumaan uudelleen naisvaltaiselle hoitoalalle. Miehille suunnattujen hoitoalan koulutusten huono me-

¹¹ Miesten kokemuksista hoitoalalta ks. esim. Minkkinen ja Peltola (toim.) 2013.

nestys osoittaa hänen mukaansa, että asennemuutoksen edistäminen kannattaa kohdentaa enemmän perusopetuksen piiriin. (H412) Miesten sijoittuminen suhdanneherkille ja työllistymisen kannalta epäsuotuisille aloille nähdään siis Itä-Lapissa valitettavana, mutta käytännön keinoja segregaatian tehokkaalle purkamiselle ei näytä löytyvän.

Segregaation toistuvat käytännöt näkyivät Itä-Lapissa järjestetyissä työvoimakoulutuksissa myös Salcompin tehtaan lopettamisen jälkeen. Vuosina 2003–2004 järjestettiin paljon työvoimakoulutuksia, jotka ilmeisesti räätälöitiin sopiviksi naisvaltaiselle työnhakijajoukolle. Tuolloin järjestetyt koulutukset valmistivat työntekijöitä enimmäkseen naisvaltaisille aloille, kuten sosiaali- ja terveysalalle, hotelli- ja ravintola-alalle sekä liiketalouden alalle. Miesvaltaisille aloille suunnattuja koulutuksia oli huomattavasti vähemmän. (Valtioneuvoston kanslia 2004, 12.) Erityisesti sosiaali- ja terveysalan työt koetaan yhä naisten työksi, kuten käy ilmi seuraavasta lainauksesta: ”Me on koulutettu kaikki kynnelle kykenevät naiset jo, sairaanhoitajiin, apuhoitajiksi, joilla on kiinnostus siihen hommaan. Sehän ei onnistu kaikilta, mennä johonkin apuhoitajan tehtäviin vanhainkotiin, siihen pitää vihkiytyä.” (H412) Työvoimakoulutukset toistavat töiden jakautumista siis sekä naisten että miesten kohdalla, mutta Itä-Lapin alueen työllisyystilanne huomioiden vaikuttaa siltä, että naisten työvoimakoulutukset vastaavat paremmin työvoiman tarpeeseen oman alueen tämänhetkisillä työmarkkinoilla.

3.2. Yritystuet ja segregatio

Valtion yrityksille myöntämät perustamis-, investointi- ja kehittämistuet ovat tärkeitä keinoja tuottaa rakennemuutoksesta kärsiville alueille uusia työpaikkoja. Yritysten toimintaa Suomessa tuetaan valtion toimesta monin erilaisin tuki-instrumentein. Jo heti yrityksen perustamisesta saakka tuore yrittäjä voi hakea Starttirahaa. Palkkatuen avulla yrittäjät voivat helpommin palkata työttömiä henkilöitä palvelukseensa. Haasteellisten hankkeiden käynnistäminen on vaativaa toimintaa, joten valtio tukee yrityksiä hankkeiden suunnittelussa ELY-keskusten kautta jaettavalla valmistelurahoituksella. Myös Tekes rahoittaa merkittävässä määrin yritysten tutkimus- ja kehittämistoimintaa. ELY-keskusten kautta jaetaan myös yritysten kehittämisavustuksia, jotka sisältävät investointitukia, työllistämisperusteisia tukia ja tukia yksinyrittäjille. Kaukana tuotteidensa markkinoista toimiville yrityksille myönnetään kuljetustukia. Yritysten energiankäyttöä ohjataan kestävämmäksi myöntämällä energiatukea. Lisäksi maa- ja metsätaloutta tuetaan erilaisin tukimuodoin. (Pietarinen 2012, 11–13.) Myös yrittäjille suunnattujen palveluiden voidaan nähdä olevan yksi merkittävä yritystuen muoto. Yrityspalvelujärjestelmä on erityisesti kuntien käyttämä keino tukea yritystoimintaa suoran rahallisen tuen sijaan. (Emt., 15–17.) Rakennemuutosalueeksi

julistaminen vuonna 2008 vaikutti Itä-Lapin seutukunnassa suorimmin niin, että alueelle ohjattiin erillismääräraha, joka tuli käyttää alueella toimivien yritysten investointitukiin. Investointituet ovat myös normaaleissa oloissa jatkuvan haun kohteena, mutta yllättävästä rakennemuutoksesta johtuvassa erityistilanteessa investointitukien enimmäismäärät nousevat huomattavasti. Keskityn ensisijaisesti näihin tukiin, koska niiden tarkoituksena oli auttaa aluetta selviämään äkillisestä työttömyyden lisääntymisestä. Erityisesti pohdin sitä, miten investointitukiin nojaava työllistämispolitiikka vaikutti työelämän segregatioon.

Yleisesti investointituista voidaan todeta, että niiden jakamista rajoittavat ehdot, jotka perustuvat Suomen lakiin ja EU:n kilpailutusta koskeviin säädöksiin. Yritystuista säädetään pääasiallisesti laissa valtiovastuudesta yritystoiminnan kehittämiseksi (1336/2006 ja valtioneuvoston asetus 675/2007), mutta myös esimerkiksi aluekehityslaki (1651/2009) ja siihen liittyvä laki hankkeiden rahoittamisesta (1952/2009) sääntelevät investointitukien myöntämistä. Petra Merenheimo (2011) on tehnyt selvityksen Lapin yritysavustuksista, jossa hän keskittyy tukien sukupuolivaikutusten arvioimiseen. Selvityksessään Merenheimo toteaa, että ”investointituet perustuvat aineellisen investoinnin ensisijaisuuteen sekä aineettoman investoinnin teknologiseen konnotaatioon” (emt., 4). Lisäksi ”tuen saannin ehdoiksi muodostuu alueella kilpailun puuttuminen”, koska täydellisen kilpailun markkinoilla yrityksen tukeminen aiheuttaisi helposti epäreilua kilpailuetua muihin toimialan yrityksiin verrattuna (emt., 4). Merenheimo esittää selvityksessään, että edellä mainituista ehdoista johtuen naisvaltaisten alojen yritykset jäävät usein tukien ulkopuolelle: naisten yritykset toimivat usein aloilla, joilla aineettomat investoinnit ovat pääasiassa tietotaitoon eivätkä teknologiaan perustuvia ja joilla on paljon kilpailua (emt., 3–4). Samansuuntaisia naisvaltaisia toimialoja syrjiviä käytäntöjä on myös Seija Keskitalo-Foley (2011) havainnut lappilaista naisyritystä koskevassa tutkimuksessaan. Keskitalo-Foleyn haastateltavat totesivat, ettei naisten pieniä yrityksiä ole aina kohdeltu yhtä tärkeinä kuin miesten yrityksiä ja naiset eivät koe esimerkiksi TE-keskuksen (nyk. ELY-keskus) yrityspalveluja kaikille yrittäjille kuuluviksi (emt., 81–94).

Haastattelemanasi asiantuntijan mukaan määrärahat eivät tavallisesti riitä siihen, että yrityksille voitaisiin myöntää tukia haetussa laajuudessa. Rakennemuutosalueeksi julistaminen aiheutti kuitenkin sen, että parin vuoden ajan Itä-Lapissa pystyttiin myöntämään tukia yrityksille EU:n sallimilla maksimiprosenteilla¹² koko hankkeen kustannuksista. Yhteensä vuosien 2008–2009 aikana TEM:n erityismäärärahoista jaettiin yritysten

¹² Prosentit erikokoisten yritysten tukimäärille hankkeen koko kustannuksista ks. EU 2006.

kehittämistukia yhteensä noin 7 miljoonaa euroa (Taulukko 6). Työ- ja elinkeinoministeriöstä ei ohjata äkillisen rakennemuutosalueen (ÄRM) tukien käyttöä ja myöntämistä, vaan tuettavista hankkeista päätetään paikallisesti rakennemuutostyöryhmässä. ÄRM-tukien tarkoituksena oli erityisesti työllistää Stora Ensolta ilman työtä jääneet henkilöt ja tähän tehtävään tarvittiin asiantuntemusta kuntien edustajien lisäksi myös Lapin ELY-keskuksesta ja paikallisesta TE-toimistosta. Johtavana ajatuksena oli, että kaikki hankkeet, joilla oli ”kannattavan liiketoiminnan edellytyksiä”, rahoitettiin maksitukiprosentin mukaisesti. (H412.) Investointitukien myöntämisen perusteet ovat tosin jatkuneet Itä-Lapin kohdalla muusta Lapista poikkeavina myös ÄRM-alueena olon jälkeen. Vielä vuoden 2011 Lapin ELY-keskuksen määrittämässä investointiavustusten kohdentamistaulukoissa Itä-Lapin seutukunta oli itsekseen kaikkein korkeimpien avustusten luokassa. Erityisesti matkailuun liittyviä investointeja varten oli mahdollista saada muita alueita korkeampia tukia. Vuoden 2012 rahoituslinjauksissa Itä-Lapin tilanne näyttää kuitenkin tasaantuneen muiden harvaan asuttujen alueiden tasolle. (Lapin ELY-keskus 2011; Lapin ELY-keskus 2012.)

Valtion myöntämien investointitukien lisäksi suoraa rahallista tukea Itä-Lapin alueelle tuli myös EU:n aluekehitysrahastosta (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahastosta (ESR). Rakennerahastotukia myönnetään sekä yksityisen sektorin että julkisyhteisöjen hankkeisiin. Itä-Lapin alueella esimerkiksi kunnat saivat EAKR-tukia infrastruktuurin kehittämishankkeisiin ja yritykset toimintansa kehittämishankkeisiin¹³. Samoin kuin valtiontukien kohdalla, myös rakennerahastoista saatavien tukien ehtona on, että tietty prosenttiosuus hankkeen kuluista on katettava yrityksen omalla rahoituksella. Rakennerahastotukien, varsinkin ESR-tukien, käytössä tulisi ottaa huomioon niiden vaikutukset tasa-arvolle (Haataja ym. 2011; Pitkänen ym. 2012). Valtion myöntämille yritystuille taas ei nähtävästi ole määritetty tasa-arvovaatimuksia. Yritystukia on olemassa suoran rahallisen tuen lisäksi myös muunlaisia, kuten tuettuja lainoja, lainantakauksia, pääomasijoituksia tai alennettuja veroja. Valtion lisäksi myös kunnat tukevat yrityksiä, mutta suorien rahallisten tukien sijaan ne järjestävät yrityksille toimitiloja, takaavat yritysten lainoja ja tuottavat yrityspalveluja. (Pietarinen 2012.) Myös EAKR-tuella tehtävät infrastruktuurin parannukset voidaan nähdä kuntien tukena yrityksille. Haastateltavani mukaan Itä-Lapissa toteutetut EAKR-hankkeet hyödyttivät huomattavasti paikallisia matkailuyrityksiä ja siten alueen työllisyyttä, vaikka eivät luoneetkaan suoranaisesti uusia työpaikkoja (H412). EAKR- ja ESR-tukia jaettiin Itä-Lapissa vuosien 2008–2009 aikana noin 8,4 miljoonaa

¹³ Kaikkien ESR- ja EAKR-ohjelmakauden 2007–2013 aikana toteutettujen hankkeiden rahoitustiedot löytyvät rakennerahastotietopalvelusta: <https://www.eura2007.fi/rrtiepa/>

euroa (Taulukko 6). Yhteensä valtion ja EU:n tukia myönnettiin enemmän suhteutettuna alueen asukasmäärään kuin millekään muulle ÄRM-alueelle: 1032 euroa per asukas (Hytönen ym. 2011, 14).

Suurin projekti Stora Enson tehtaan lopettamisen jälkeen oli Arktos Group Ltd Oy:n hanke, jossa yritys toteutti kokonaan uuden liimapalkkitehtaan osaan entisistä Stora Enson tehdashalleista. Yritys on perustettu vuonna 2004 Mikkeliissä nimellä Anaika Engineering Ltd Oy, jolloin yritys on aloittanut konepajatoiminnan. Tällä nimellä yritys perusti ensimmäisen liimapalkkitehtaansa Poriin vuonna 2006 UPM Oyj:n Seikun sahan yhteyteen, jossa se tuotti liimapalkkeja UPM:n alihankkijana. Pian Kemijärven tehdashankkeen alkamisen jälkeen vuonna 2008 yritys muutti nimensä Arktos Group Ltd Oy:ksi. Lisäksi yrityksellä on tai on ollut erinäistä puu- ja metallialan toimintaa 14 aputoiminimen alla (YLE 30.1.2012). Arktosin omistajat ovat Juhani Kukkonen ja Jaakko Kilpeläinen sekä heidän yhdessä omistamansa Morven Ltd Oy ja yhtiötä rahoittanut, mutta sijoituksensa alaskirjannut Stora Enso. Jo ennen toiminnan aloittamista Kemijärvellä, yhtiö on saanut investointitukia sekä Mikkelin konepajaa (noin 750 000 €) että Porin liimapalkkitehdasta (noin 1 milj. €) varten (MOT-yritystukiaineisto). Itse asiassa Kemijärven liimapalkkitehtaan rakennusvaihetta varten tuotiin konepajalaitteet sekä henkilöstöä lainaan Mikkelin konepajalta. (MOT 30.11.2009)

Kemijärven tehtaan investointikustannuksia varten Arktos vastaanotti TEM:ltä ja EU:n aluekehitysrahastolta huomattavan 5,7 miljoonan euron kehittämistuen investointeja varten. Yritys sai myös noin 11 miljoonaa euroa lainaa sekä Stora Ensolta että Finnveralta. (YLE 30.1.2012.) Hakessaan TEM:n avustuksia, Arktos lupasi työllistää tehtaalleen 100 henkeä eli lähes puolet Stora Enson entisistä työntekijöistä, joten investointi nähtiin avustuksia myönnettäessä kannattavaksi. Ennen vuonna 2012 tapahtunutta Stora Enson vetäytymisestä johtuvaa rahoituskriisiä, Arktos työllisti parhaillaan noin 80 henkeä, vaikka joutuikin tuotannon käynnistämisiongelmiin johtuen useaan otteeseen lomauttamaan henkilöstöä (H412; H512). Entisiä Stora Enson työntekijöitä työskenteli Arktosilla ennen tehtaan alasajoa kuitenkin vain 14 henkeä (H512), joka oli huomattavasti suunniteltua vähemmän. Tehtaan työntekijöistä naisia oli muutama toimistotyöntekijä sekä siivooja, vaikka yhtiön vastaavalla liimapalkkitehtaalla Porissa myös puupalkkipuolella oli töissä naisia (H109).

Arktosin tehtaan sulkemisen jälkeen aloitettiin selvitystyö yhtiön mahdollisuuksista päästä saneerausmenettelyyn piiriin. Selvitysmiehen mukaan saneerausmenettelyyn ei ollut edellytyksiä, mutta yhtiö itse ilmoitti vielä halustaan tehdä oma ehdotuksensa saneerausohjelmasta velkojilleen, jotta se välttäisi konkurssin (YLE 17.12.2012). Tehtaan sulkemi-

sen vuoksi myöskään TEM:n myöntämien ÄRM-tukien ehdot eivät täyty, ellei tehdasta saada pikaisesti uudelleen toimintaan. Investointitukien yleinen ehto pk-yrityksille on, että yrityksen on pysyttävä toiminnassa kolme vuotta viimeisen maksuerän jälkeen, joka on myös avustuksille määritelty käyttöaika. (TEM 2010, 74.) Investointiavustusten hakuvaiheessa yrityksen on arvioitava, millainen työllistämisaikutus tuettavilla investoinneilla tulee olemaan sekä suoraan työpaikkoina että välillisesti esimerkiksi alihankkijoiden kautta. Työllistävyyslupauksia ei kuitenkaan ilmeisesti seurata kuin erityisesti työllisyysperusteisesti myönnettyjen investointitukien kohdalla (Hynninen ym. 2007). Rahoitusvaikeuksien lisäksi Arktos on kohdannut ongelmia myös muualla kuin Kemijärvellä. Porin liimapalkkitehdas jouduttiin sulkemaan vuonna 2012, koska UPM keskeytti sopimuksensa liimapalkkien alihankinnasta. Tämän seurauksena 24 henkilöä jäi ilman työtä. (YLE 5.10.2012.) Lisäksi samojen omistajien Morven-yhtiön ostama Inarissa sijaitsevan Peuravuoman sahan toiminta on pysähdyksissä rahoitus- ja kannattavuusongelmien vuoksi ja vuoden 2013 alussa yhtiö on haettu konkurssiin (YLE 4.1.2013). Samaan yritysrhyppääseen kuulunut saha Ruotsin puolella Seskarössä on myös haettu konkurssiin (YLE 11.9.2012). Vuoden 2012 lopussa Arktosilla on toiminnassa enää Mikkelin konepaja, joka työllistää 10 henkeä ja toimii ilmeisesti kannattavasti (YLE 17.12.2012).

Arktosin saaman 5,7 miljoonan euron lisäksi valtion investointitukia jaettiin noin 1,3 miljoonaa euroa kolmelle matkailualan yritykselle. Noin miljoona euroa myönnettiin majoitusalan toimijalle uuden rakennuksen kustannuksia varten ja pienemmät summat jaettiin urheiluun keskittyvän baarin kehittämiseksi ja laskettelurinteiden parantamiseksi. Kuten voidaan huomata, kaikissa hankkeissa on investointitukien hengen mukaan ollut kyse aineellisten investointien tukemisesta. Kaikkien kolmen matkailualan projektin tukeminen on käytännössä sisältänyt rakentamista ja voidaankin todeta, että matkailualan tukeminen hyödyttää välillisesti lähes aina myös rakennusala. Myös suurin osa EU:n aluekehitys- ja sosiaalirahastoista jaetuista avustuksista paransivat joko suoraan tai epäsuorasti matkailualan yritysten toimintaedellytyksiä. Yhteensä Itä-Lapissa jaettiin vuosina 2008–2009 noin 8,4 miljoonaa euroa EU-rahaa, josta 6,2 miljoonaa euroa kohdistui matkailualan tukemiseen. Suoria työllistävyyslupauksia oli hyvin niukasti kaikkien muiden paitsi Arktosin projektin kohdalla. (Taulukko 6.) Tukien jakautuminen eri toimialojen kesken on myös hyvin linjassa Kemijärven ja Pelkosenniemen (2010) työllisyys- ja elinkeinostrategian 2010–2012 kanssa. Dokumentissa kuntien elinkeinorakenteen kärkitoimialoiksi nimetään puunjalostus- ja matkailualat, joiden varaan alueen kilpailukykyä ja tulevaisuutta on ajateltu rakennettavan. Kuten Arktosin tapaus osoittaa, puunjalostuksen saaminen kannattavaksi ei ole Itä-Lapissa erityisen helppoa. Matkai-

lualan varaan rakentaminenkin on ongelmallista, koska ala on vahvasti sesonkiluontoinen ja varsinkin tunturien tarjoamien puitteiden vuoksi alan työllistymismahdollisuudet keskittyvät talvisesonkiin. Alan kannattavuus on myös riippuvainen ennustamattomista sääolosuhteista, jotka saattavat vaikeuttaa menestyvänkin yrityksen toimintaa.

Kun verrataan Itä-Lapissa vuosina 2008–2009 myönnettyjen tukien kohdentumista koko Lapin tilanteeseen, voidaan todeta, että Itä-Lapissa on toimittu hyvin samaan tapaan kuin Lapin maakunnassa yleensä. YLE:n MOT-toimituksen vuonna 2012 keräämästä yritystukiaineistosta¹⁴ selviää, että vuosina 2007–2011 Lapissa jaettiin yhteensä noin 40,3 miljoonaa euroa yritysten kehittämisavustuksia. Aineistoissa näihin avustuksiin sisältyvät voimassa olevan lainsäädännön mukaiset kehittämisavustukset investointeihin ja muuhun kehittämiseen, hankkeiden valmistelutuki sekä yksinyrittäjän tuki¹⁵. Kuten kuviosta 2 nähdään, suurin osa avustuksista myönnettiin miesvaltaiselle teollisuuden alalle. Teollisuuden ala näyttää valtakunnallisestikin tarkasteltuna saavan yritystukia lähes automaattisesti, kuten TEM:n Yritystukiselvityksessä todetaan: ”Tukia saa jossain muodossa ja yhdeltä tai useammalta tuen myöntäjältä vuosittain noin 25000–30000 yritystä, joka on siis noin 10 prosenttia kaikista noin 270 000 yrityksestä (maatilat pl.). Kun tukea saaneet yritykset hyvin suureksi osaksi ovat muita kuin palveluyrityksiä, tukea saavien osuus kaikista Suomessa toimivista teollisuusyrityksistä on huomattava. Teollisuusyrityksiä on noin 22 000. Käytännössä niiden kaikkien voikin arvella olevan tukiorganisaatioiden asiakkaina” (Pietarinen 2012, 14.)

Toiseksi eniten avustuksia ovat saaneet tasa-alaksi näyttäytyvään toimialaryhmään kuuluvat ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminta. Myös kaupan alan ja ravitsemis- ja majoitustoiminnan toimialaryhmä on vastaanottanut paljon avustuksia (Kuvio 2). Kun katsotaan tarkemmin, mitkä toimialaluokituksen kaksinumerotason toimialat ovat saaneet avustuksia yli miljoona euroa vuosina 2007–2010 (Taulukko 7) voidaan kuitenkin huomata, että esimerkiksi ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan ryhmästä avustukset ovat kohdistuneet suurimmaksi osaksi arkkitehti- ja insinööripalveluille sekä tekniseen testauk-

¹⁴ YLE:n MOT-toimituksen viranomaisilta keräämä ja koostama aineisto *MOT: Yritystukien kanta-asiakkaat* -ohjelmaa varten on vapaasti käytettävissä ja muokattavissa. Aineisto ja ohjelman käsikirjoitus löytyy osoitteesta http://ohjelmat.yle.fi/mot/10_9 (Katsottu viimeksi 3.1.2013.)

¹⁵ Aineistoni ei sisällä kaikkia maatalouden tukia. Lisäksi olen jättänyt tarkastelusta pois muun muassa MOT:n aineiston sisältämät energiatuet, kuljetustuet ja palkkatuet, koska niiden jakamisesta Itä-Lapissa vuosina 2008–2009 ei ole eriteltyä tietoa. Erilaisilla tukimuodoilla on myös erilaiset myöntämisperiaatteet, joten pyrin vertaamaan keskenään vain samanlaisia tukia.

seen ja analysointiin (7,3 milj. euroa, josta Arktos 5,7 milj. euroa). Pienemmät summat ovat jaettu mainostoimintaan ja markkinatutkimukseen (1,1 milj. euroa) sekä matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien toimintaan ja varauspalveluihin (2,3 milj. euroa). Näiden tarkempien toimialaluokkien työllisten sukupuolijakaumasta ei valitettavasti ole saatavissa tilastotietoa vaikkakin voidaan todeta, että perinteisesti tekninen ala on ollut miesvaltainen. Esimerkiksi suurimman avustussumman koko Lapissa saanut teknisen alan yritys oli Arktos Group Ltd Oy, jonka naisiin kohdistunut työllistävyysvaikutus on voitu todeta hyvin pieneksi. Varsinkin matkailuun vahvasti nojaavassa Lapissa majoitus- ja ravitsemisalan yritystuet muodostavat merkittävän osan kaikista tuista ja niillä työllistetään myös paljon naisia. Majoitus- ja ravitsemisala osana kaupan, varastoinnin ja kuljetuksen toimialaryhmää näyttäytyy tasa-alaksi (Kuvio 1), mutta tarkkaa tietoa alan sukupuolijakaumasta ei ole saatavilla. Ei voida kuitenkaan unohtaa, että myös erittäin miesvaltainen rakennusala (Kuvio 1) hyötyy matkailun tuista, koska majoitus- ja ravitsemisalan investoinnit usein kohdistuvat tilojen rakentamiseen ja niihin tehtäviin parannuksiin (ks. esim. Merenheimo 2011).

Kaiken kaikkiaan kiinnostavinta työelämän sukupuolen mukaisen segregation kannalta yritysten kehittämistuissa on, että eniten ihmisiä Lapissa työllistävälle ja erittäin naisvaltaiselle sosiaali- ja terveysalalle (Lapin Liitto/Tilastokeskus) on myönnetty kehittämistukea viiden vuoden aikana noin 200 000 euroa (Kuvio 2). Vaikka sosiaali- ja terveysalan palvelut ovat olleet perinteisesti julkisin varoin järjestettäviä peruspalveluja, ovat ne enenevässä määrin siirtymässä yksityisten yritysten järjestettäväksi. Vuoden 2012 kunnallisvaalien alla paljon keskustelua herätti kysymys siitä, että muutama monikansallinen terveysalan yritys näyttäisi kilpailutusten perusteella valtaavan kunnilta ulkoistettavien terveyspalveluiden tarjoamisen. Keskustelussa ongelmana pidettiin sitä, että julkisin varoin tehdään voittoa yrityksille, jotka maksavat vain vähän veroja takaisin Suomeen. (YLE 18.1.2012; YLE 16.10.2012; 27.10.2012.) Paikallisten sosiaali- ja terveysalan pk-yritysten toimintaa ei ainakaan yritysten kehittämistukien avulla tueta siinä määrin kuin se olisi mahdollista. Niiden työllistävyyspotentiaali olisi kuitenkin huomattavasti varmemmalla pohjalla kuin esimerkiksi teollisuuden yritysten: teollisuuden ja tekniikan alan työpaikkoja siirretään muualle tai lopetetaan taloudellisten suhdanteiden niin vaatiessa, mutta hoitotyöhön talouden suhdanteet eivät voi samalla tavoin vaikuttaa.

4. Lopuksi: Segregaation toistot

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että hyvistä aikeista huolimatta alueellisella työllistämispolitiikalla ja valtion interventioilla päädyttiin Itä-Lapissa ylläpitämään perinteisiä työelämän rakenteita eikä sukupuolen mukaisessa segregaatiossa tapahtunut muutoksia. Investointitukien kohdentamisessa ei kiinnitetty erityistä huomiota tukien sukupuolivaikutuksiin. Kuten haastatteleman asiantuntija totesi, Itä-Lapin ÄRM-tukien jaossa pyrittiin työllistämään tietty joukko ilman työtä jääneitä henkilöitä eikä tällöin lähdetty pohtimaan esimerkiksi toimenpiteiden vaikutuksia sukupuolen mukaiselle työnjaolle (H412). Tukien myöntämisessä päädyttiin toistamaan hyvin vahvasti perinteistä työnjakoa, koska miesvaltaisen ryhmän työllistämiseen tarkoitettua investointituesta suurin osa keskitettiin yritykselle, jonka toimiala perinteisesti työllistää juuri miehiä. Vielä vuonna 2011 julkaistussa ÄRM-alueilla toteutettuja toimenpiteitä arvioineessa TEM:n analyysissä katsottiin, että Arktosin ja Kelan yhdessä alueelle tuomat työpaikat ovat ainakin kohtuullisesti vastanneet uusien työpaikkojen tarpeeseen ja perusteluna pidettiin sitä, että vuonna 2011 Stora Ensolta ilman työtä jääneiden henkilöiden työllisyystilanne oli tuolloin hyvä (Hytönen ym. 2011, 106–108). Vuoden 2012 tapahtumien perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, ettei ainakaan ÄRM-alueelle jaettujen investointitukien avulla saatu Stora Enson entisiä työntekijöitä pitkällä aikavälillä hyödyttäviä työpaikkoja.

Myöskään työvoimakoulutukset eivät onnistuneet purkamaan työelämän segregaatiota, vaikka useiden haastateltavien mukaan on tärkeää, että miehiä saataisi koulutautumaan paremmin työllistävälle aloille (H209; H309; H512). Esimerkiksi ELY-keskuksen haastateltavan mukaan: ”nyt tarvitaan vaan hyviä ratkasuja, vaihtoehtoja siitä ja koulutuksia, ohjausta, keskustelua, että saatasko miehiä työllistävälle aloille” (H209). Tärkein keino, jolla miehiä yritetään saada hakeutumaan lähinnä sosiaali- ja terveysalan koulutuksiin on alan hyvän työllisyystilanteen esiin tuominen (H512; SAK 2010). Houkuttimena esitetään myös, että ala on yksi harvoista, jonka työpaikkoja löytyy oman työssäkäyntialueen sisältä (H512) toisin kuin esimerkiksi kaivosalan töitä, jotka ainakin ennen Soklin kaivoksen avaamista ovat kokonaan eri seutukunnassa. Elinkeinotoimen asiantuntijan haastattelussa tuli selvästi esille käsitys myös siitä, ettei aikuisia miehiä saada koulutautumaan täysin tavallisuudesta poikkeaville aloille. Siksi vastuu segregaation purkamiseksi tehtävästä työstä siirretään perusopetuksen puolelle. Haastateltava ei pitänyt mahdollisuutena sitä, että ongelmalliseen hoitoalan työvoimapulaan pystyttäisi vastaamaan edes osittain kouluttamalla miehiä hoitajiksi, koska ”sitähän on iät ajat yritetty miehiä saaha tonne sote-puolelle, mutta kun ei se ole

vaan vetäny” (H412). Ainakaan asiantuntijoiden puheissa työvoimakoulutukset eivät siis näyttäytyä tehokkaaksi keinoksi purkaa työelämän segregaatiota Itä-Lapin alueella.

Vaikuttaa siltä, ettei ainakaan Stora Enson tapauksessa Itä-Lapin alueella onnistuttu ajattelemaan työllistämispolitiikkaa uudelleen segregaatiota purkavalla ja kenties työntekijöiden pitkän aikavälin työllistymistä tehokkaammin edistävällä tavalla. Erityisesti pitäytyminen puunjalostuksen tukemisessa osoittaa, ettei ajatus teollisesta työstä miesten pääasiallisena työllistäjänä ole helposti muutettavissa. Eräs haastateltavani perustelikin puunjalostuksen tärkeää asemaa alueen elinkeinopolitiikassa seuraavasti: ”Ei tää maailma oo tässä muuttunu niin” (H412). Kemijärvi ja sitä ympäröivät alueet ovat suurten puuvarantojen ääressä, jonka vuoksi puunjalostus nähdään luonnollisesti tärkeäksi elinkeinoksi alueelle. Tosin jo Arktosin aloittaessa toimintaansa yrityksen kilpailijat pyrkivät osoittamaan, ettei markkinoilla ole kyseisen suuruusluokan hankkeelle riittävästi kysyntää (HS 22.2.2008). Kemijärven tilannetta tutkinut Teijo Rytteri (2010) arvioi vielä vuonna 2010, että 1960-luvulla syntynyt Kemijärven alueen riippuvuus sellutehtaasta eli puunjalostuksesta pysyttiin onnistuneesti korvaamaan toisenlaisella puuta jalostavalla yrityksellä, Arktosilla. Rytterin mukaan tämä osoitti, ettei alueen riippuvuus puunjalostuksesta ollut ongelma, koska alueen vahvuuksia hyödyntävä korvaava työnantaja löytyi. Tämä arvio täytyisi kuitenkin päivittää nyt, kun Arktosin tilanne näyttää huomattavan erilaiselta kuin vuonna 2010. Jos vahvasti tuetulla uudella puunjalostusyrityksellä on näin suuria vaikeuksia, lienee pohdittava, olisiko elinkeinopolitiikan painotuksia tarvetta muuttaa.

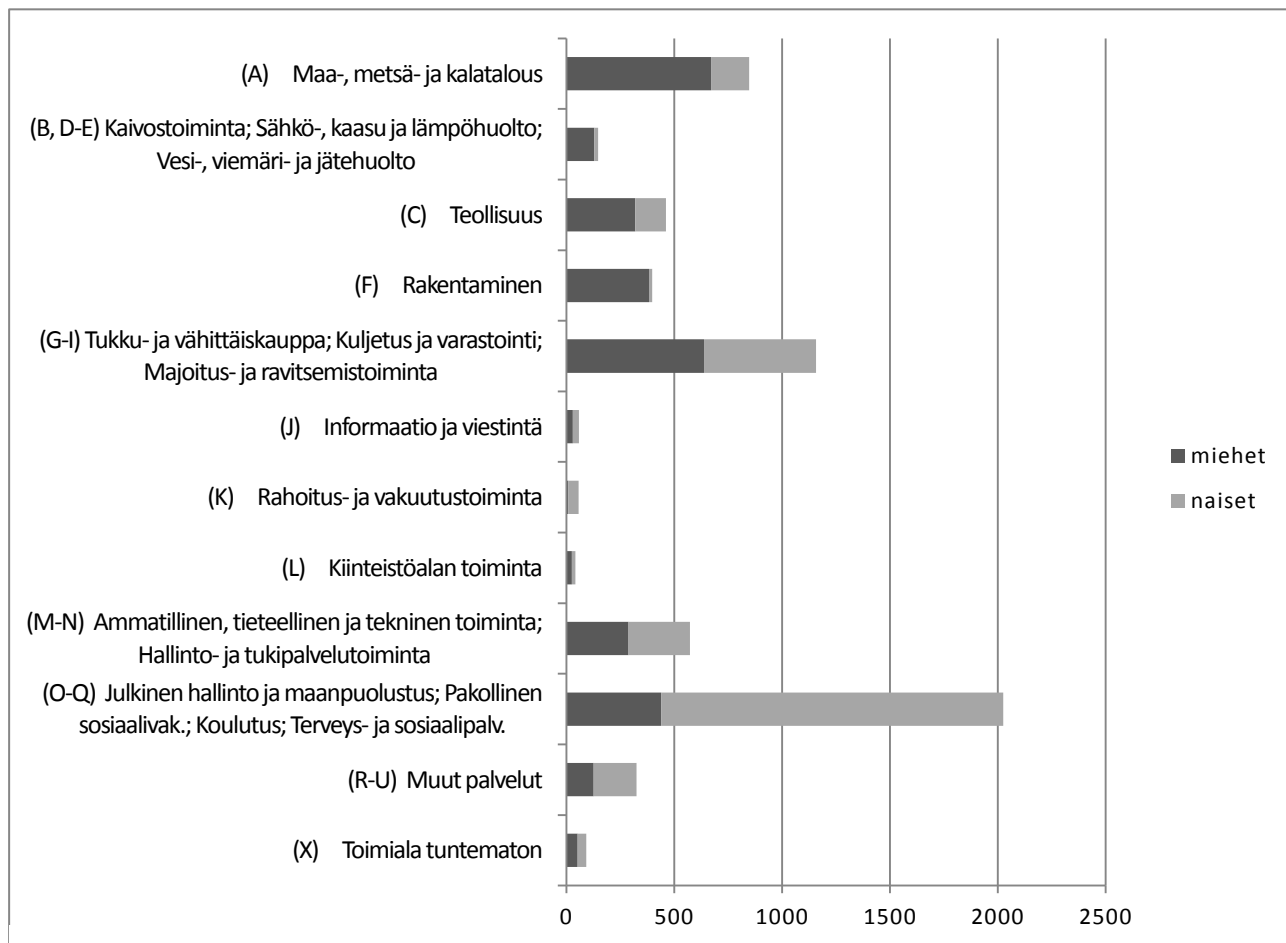
Yleisesti elinkeinopolitiikassa toki pyritään takaamaan, että eri sukupuolten edustajille löytyy työtä. Esimerkiksi matkailualan tukemista on jatkuvasti lisätty ja se on jopa lähellä teollisuuden tukimääriä. Matkailu onkin nimetty Kemijärven alueen elinkeinostrategiassa puunjalostuksen ohessa toiseksi alueen kärkitoimialoista. Matkailun on nähty perinteisesti olevan erityisesti naisten työllistäjä, mutta saatavilla olevan tilastotiedon perusteella näyttää siltä, että esimerkiksi majoituksen ja ravitsemuksen toimialat työllistävät suunnilleen yhtä paljon naisia ja miehiä (Kuvio 1). Matkailun kohdalla täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että luotaessa työpaikkoja matkailun tukemisen avulla paikallisille ihmisille, matkailusesonkien välilläkin tulisi olla mahdollisuuksia työllistyä omalle alueelle. Sesongeista riippumattomia työpaikkoja on Itä-Lapissa kyetty luomaan erityisesti informaatiologiikan alalle ja nämä työpaikat hyödyttävät varsinkin koulutettuja naisia (H412). Matalan koulutuksen saaneille työnhakijoille, joita Itä-Lapissa on paljon varsinkin miehissä, ei sen sijaan näytä olevan tarjolla laajoja työllistymismahdollisuuksia. Ilman kielitaitoa tai ylipäänsä opiskelunvalmiuksia, ei Itä-Lapissa menestyville

toimialoille ole helppoa työllistyä (H512). Uudelleenkouluttautumisen tullessa ajankohtaiseksi, miehille tyypillisten ja työllistävyydeltään epävarmojen alojen on huomattu ”vetävän” työttömäksi jääneitä miehiä, koska he katsovat työnkuvan olevan itselle valmiiksi sopivanlainen. Esimerkiksi varmemmin työllistävän sosiaali- ja terveysalan koetaan olevan liian kaukana heidän aiemmista työnkuvistaan. (SAK 2010, 22.)

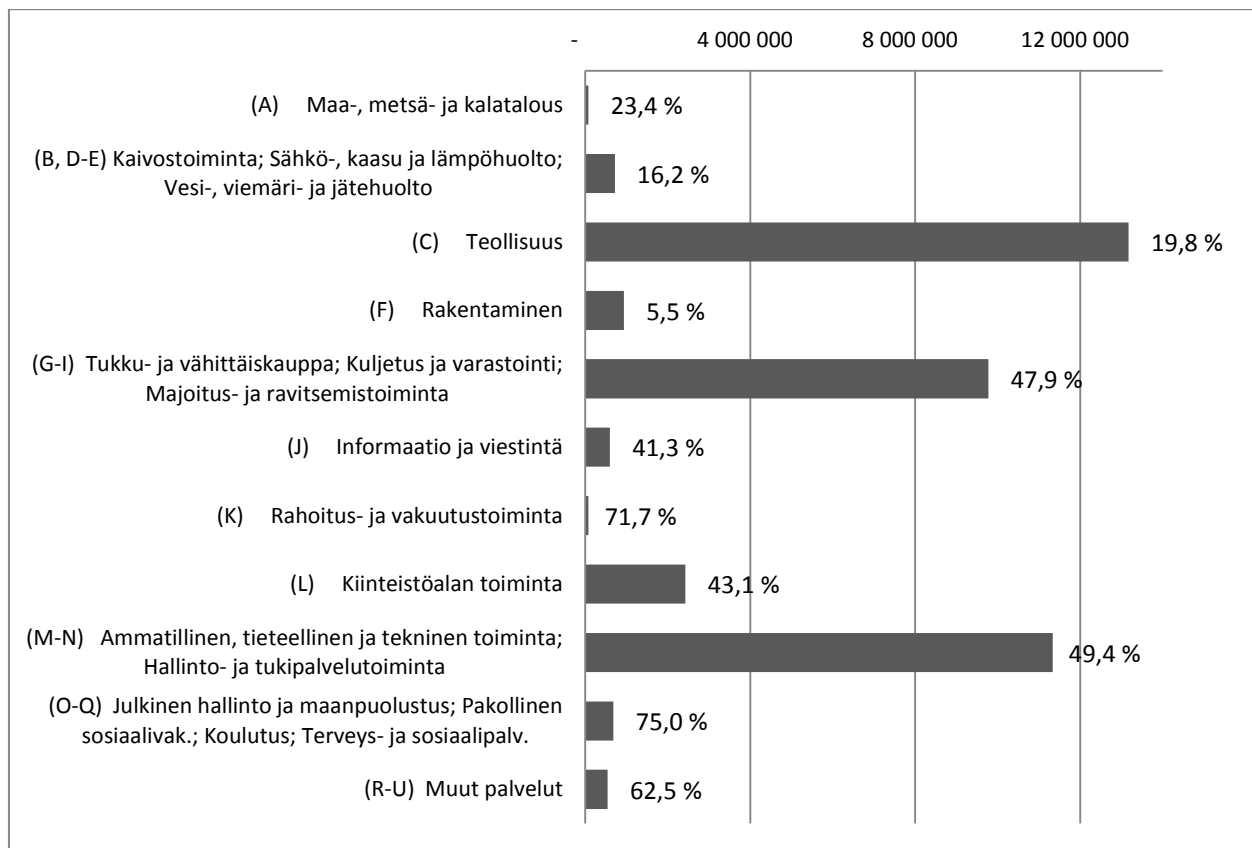
Segregaation näyttäytyy Itä-Lapissa hyvin vaikeaksi murtaa. Asiantuntijahaastattelujen perusteella Itä-Lapin kehityksen kannalta tärkeitä ovat kaksi toisistaan eroavaa toimialojen ryhmää. Ensinnäkin on sosiaali- ja terveysala, joka on elintärkeä, mutta myös niin sanottu pakollinen paha kaikissa kunnissa ja jota koettelee huomattava työvoimapula. Tämä konkretisoitui, kun puhuttaessa sosiaali- ja terveysalasta erään haastateltavani puheessa toistui jatkuvasti sana ”ongelma” (H412). Toisekseen on kärkitoimialoiksi nimetyt matkailu ja puunjalostus, joita aktiivisesti kehitetään ja jotka nähdään alueen tulevaisuuden kannalta merkittävänä (Kemijärvi ja Pelkosenniemi 2010). Irmeli Kari-Björkbacka (2009) on tuonut esille, kuinka tietyt varsinkin naisvaltaiset toimialat Lapissa määrittyvät aluepolitiikan kannalta yhdentekeviksi kun taas muun muassa matkailu sekä miesvaltaiset rakentamisen ja teollisuuden toimialat nimitetään strategisesti tärkeiksi. Segregaation kannalta tarkasteltuna näyttää siltä, että ongelmallisina pidetyt toimialat ovat hyvin naisvaltaisia ja kehitettäväksi nimetyt toimialat miesvaltaisia tai tasa-aloja. Hankalan tilanteesta tekee se, että kärkitoimialat tarvitsevat pärjätäkseen vahvaa taloudellista tukea erilaisista lähteistä ja samaan aikaan elinvoimaiset ja työvoimapulasta kärsivät naisvaltaiset toimialat eivät tule tuetuiksi ja kehitetyiksi.

Näyttää siltä, että Itä-Lapissa ollaan ajautumassa tilanteeseen, jossa naistyöntekijöistä on pula ja miehiä on jatkuvasti enemmän työttömänä, koska naisvaltaisia työvoimapulasta kärsiviä aloja ei saada ”vetämään” miehiä. Voidaankin pohtia, onko jatkuva tiettyjen alojen tukeminen perusteltua vai olisiko kannattavampaa muuttaa toimialojen hierarkiaa niin, että työvoimapulasta kärsiviä aloja alettaisi nimittää strategioissa ja toimenpideohjelmissa ongelmallisen sijaan tärkeiksi, innovatiivisiksi ja kiinnostaviksi. Tällainen muutos saattaisi vaikuttaa positiivisesti myös työelämän segregaation purkamiseen, koska se ravistelisi syvälle juurtuneita ajatusmalleja naisten ja miesten töiden erilaisesta arvosta. Tasa-arvon edistäminen näyttäytyy liian helposti tärkeäksi asiaksi, joka ei kuitenkaan liity omaan työnkuvaan vaan on ”jonkun toisen” vastuulla (vrt. Pitkänen ym. 2012; Ylöstalo 2012, 148–150). Ilman laajalle levinnyttä pyrkimystä työelämän perinteisten rakenteiden purkamiseen segregatio toistuu jatkuvasti ikään kuin itseksensä, kuten olen tässä tutkimuksessa osoittanut käyneen valtion rakenteellisten toimenpiteiden seurauksena.

Kuviot ja taulukot

Kuvio 1. Työlliset toimialan (TOL 2008) ja sukupuolen mukaan Itä-Lapissa 2010. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto. Kuvio: SL

Kuvio 2. Kehittämistuet yrityksille Lapissa 2007–2011. Prosenttiosuus osoittaa naisten määrän työllisistä kyseisellä toimialalla Lapissa vuonna 2010. Aineistot: YLE MOT-toimitus ja Tilastokeskus/Työssäkäyntitilasto. Tietojen kokoaminen ja kuvio SL.

	Kaikki	Miehiä %	Naisia %
Koko väestö	18641	52,0	48,0
Työvoima	7681	53,6	46,4
Työlliset	6187	50,3	49,7
Työttömät	1494	67,2	32,8
Työvoiman ulkopuolella olevat	10960	50,9	49,1
Työttömyysaste	19,5 %	24,4 %	13,7 %

Taulukko 1. Väestö pääasiallisen toiminnan mukaan Itä-Lapissa vuonna 2010. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto. Työttömyysasteen määrittäminen: SL.

Työnantajasektori	Itä-Lappi			Koko maa		
	Kaikki	Miehet	Naiset	Kaikki	Miehet	Naiset
Palkansaajat, joista	82,8 %	75,6 %	89,5 %	89,7 %	86,5 %	92,9 %
Yksityinen sektori	38,2 %	45,1 %	31,6 %	58,3 %	66,9 %	49,8 %
Kunta	36,0 %	19,7 %	51,3 %	22,5 %	10,0 %	34,8 %
Valtio	7,1 %	8,7 %	5,6 %	5,9 %	5,7 %	6,1 %
Valtioonemmittöinen Oy	1,5 %	1,9 %	1,0 %	2,9 %	3,8 %	2,1 %
Tuntematon	0,1 %	0,1 %	0,0 %	0,1 %	0,1 %	0,1 %
Yrittäjät	17,2 %	24,4 %	10,5 %	10,3 %	13,5 %	7,1 %

Taulukko 2. Työpaikat työnantajasektoreittain Itä-Lapissa vuonna 2010. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto.

Päätoimiala (TOL 2008)	2007		2010		Naisten %-osuus työllisistä 2010
	työpaikat	%-osuus	työpaikat	%-osuus	
Alkutuotanto	873	14,0 %	844	14,4 %	20,8 %
Jalostus	1056	16,9 %	785	13,4 %	17,5 %
Palvelut	4316	69,1 %	4216	72,1 %	63,3 %

Taulukko 3. Työpaikat päätoimialoittain vuosina 2007 ja 2010 sekä naisten osuus työllisistä vuonna 2010 Itä-Lapissa. Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto. Aineiston muokannut SL.

Toimiala kirjaintaso (TOL 2008)	Itä-Lappi	Lappi
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	1104	12250
A Maatalous, metsätalous ja kalatalous	810	3702
G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	529	7085
O Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	507	5033
P Koulutus	432	5531
C Teollisuus	381	7533
H Kuljetus ja varastointi	317	4332
N Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	312	4078
I Majoitus- ja ravitsemistoiminta	286	3421
F Rakentaminen	274	4178
S Muu palvelutoiminta	233	1959
M Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	188	2873
R Taiteet, viihde ja virkistys	98	1559
X Toimiala tuntematon	85	1174
K Rahoitus- ja vakuutustoiminta	56	747
D Sähkö-, kaasun- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	52	695
E Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	48	375
L Kiinteistöalan toiminta	46	699
J Informaatio ja viestintä	41	1216
B Kaivostoiminta ja louhinta	21	721
Kaikki toimialat yhteensä	5820	69167

Taulukko 4. Työpaikat Itä-Lapissa ja Lapissa vuonna 2009 toimialoittain kokojärjestyksessä (TOL 2008 kirjaintasolla). Lähde: Lapin Liitto / Tilastokeskus / Tilastotietokanta "Elinkeinorakenne ja työssäkäynti".

Äkillisen rakennemuutoksen perusteella kohdistetuista määrärahoista rahoitetut hankkeet

Yritysten kehittämisavustukset Itä-Lapin seutukunnassa			
Hanke		Uudet työpaikat	Tukimäärä
Arktos Group Ltd Oy, 527 0042/460/2008/B, Sahan, liimapalkkitehtaan, konepajan sekä lämpölaitoksen rakentaminen Kemijärvelle.		100	5 383 000
PAN Parks Accommodation in Finland Oy, 527 0168/460/2008, 7 majoitusyksikön rakentaminen		2	1 212 340
Arktos Group Ltd Oy, LAP 0260/05.02.09/2010, Puun kuivauksen kehittäminen		1	287 500
Bedonie Oy, 527 0227/460/2007, Suomen rinteiden kehittäminen		3	65 730
J&K International Oy, 527 0209/460/2008/B, Toiminnan laajentaminen (Sportbar)		2	10 580
Yhteensä 5 hanketta		108	6 959 150

Rakennerahastot

Koodi	Rahasto	Projektin nimi	Toteuttaja	Uudet työpaikat	Sidonta EU+valtio
A30421	EAKR	Suomu-Isokylä siirtoviemäri ja yhdysvesijohto	Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		2 716 000
A30875	EAKR	Vastaanottohallin rakentaminen Ketolan (Kemijärven) lentokentälle KESKEYTETTY	KESKEYTETTY		(920 000)
A31198	EAKR	Ajoksen pohjoisen malmiraiteen rakentaminen	Kemin kaupunki		693 500
A31238	EAKR	Valtatien 5 parantaminen Pelkosenniemen taajamassa	Liikennevirasto		618 296
A30841	EAKR	Itä-Lapin moottorikelkkailureittien kehittäminen	Lapin ympäristökeskus		525 000
A31749	EAKR	Maantie 950 Sallatunturi-Poropuisto kevyen liikenteen väylä	Liikennevirasto		434 764
A31147	EAKR	Pyhän FIS kilpailu- ja pujottelurinne/pujottelu	Pelkosenniemen kunta	1	406 500
A30902	EAKR	Näyttely paikallaan! Sallan aseman kulttuurinympäristön säilyttäminen	Sallan kunta	2	328 948
A30954	EAKR	UAS-oppimisympäristön hankinta	Kemijärven kaupunki, Itä-Lapin ammattiopisto (ILO)		306 000
A30452	EAKR	Sallatunturin reitistö-, rinne- ja vesistökuunnostushanke	Lapin ympäristökeskus		261 500
S10291	ESR	Hyvinvointivalmennus	Sallan kunta	1	236 767
S11191	ESR	Matkailualan ammatillisen koulutuksen kehittäminen ILOssa / TravEd 2015	Kemijärven kaupunki/Sivistysosasto		236 555
A30447	EAKR	Suomutunturin ympäristö-, reitistö- ja palveluvarustushanke	Lapin ympäristökeskus / Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, ympäristö ja luonnonvarat		232 500
S11052	ESR	Miehittämättömien alusten koulutus- ja testauskeskuksen kehittämishanke	Kemijärven kaupunki, Itä-Lapin oppimiskeskus		200 268
S10238	ESR	Pyhä-Luosto matkailualueen laadun kehittäminen, vaihe 2.	Kemijärven kaupunki		171 000
A30727	EAKR	Suomutunturin kokonaisvaltaisen kehittämissuunnitelman laatiminen sekä matkailun vetovoimaisuuden kehittäminen	Kemijärven kaupunki		169 000
A30906	EAKR	Suomu-Isokylä siirtoviemäri ja yhdysvesijohto, täydentävät rakenteet osa 1	Kemijärven kaupunki		150 000
S10207	ESR	Ammatillisen koulutuksen kehittäminen äkillisissä toimintaympäristön muutoksissa	Kemijärven kaupunki/Sivistysosasto		145 733
S10787	ESR	Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden koordinaatiohanke	Lapin ELY-keskus		103 800
S11296	ESR	Sosiaalisen työllistämisen strategia sekä työelämään kuntoutumisen polut Kemijärvellä ja Pelkosenniemellä	Kemijärven kaupunki		93 900
S10731	ESR	Työperäisen maahanmuuton toimintamalli	Lapin ELY-keskus, työvoimaosasto		90 858
S10886	ESR	Ammatillisen koulutuksen kehittäminen äkillisissä toimintaympäristön muutoksissa	Kemijärven kaupunki/Sivistysosasto		83 800
S10185	ESR	Älykkäät oppimisympäristöt - kehittämisvaihe	Lapin yliopisto, Aluekehitys- ja innovaatiopalvelut		67 500
S11325	ESR	Wood Age	Kemijärven kaupunki / Elinkeino-osasto		63 000
S11497	ESR	Luonnontuotteita Itä-Lapista ryhmäkoulutushanke	Kemijärven kaupunki/Sivistysosasto		19 470
Yhteensä 25 hanketta				4	9 274 659

Taulukko 6. Itä-Lapissa vuosina 2008–2009 myönnetyt valtion investointituet ja EU:n rakennerahastotuet. Lähde: Hytönen ym. 2011, 108.

16	Sahatavaran sekä puu- ja korkkituotteiden valmistus (pl. huonekalut); olki- ja punonta- tuotteiden valmistus	3 431 707
24	Metallien jalostus	2 876 460
25	Metallituotteiden valmistus (pl. koneet ja laitteet)	2 530 771
29	Mootoriajoneuvojen, perävaunujen ja puoliperävaunujen valmistus	1 051 504
55	Majoitus	5 739 469
56	Ravitsemistoiminta	1 451 971
68	Kiinteistöalan toiminta	2 424 451
71	Arkkitehti- ja insinööripalvelut; tekninen testaus ja analysointi	7 277 933
73	Mainostoiminta ja markkinatutkimus	1 138 860
79	Matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien toiminta; varauspalvelut	2 325 532

Taulukko 7. Yli miljoona euron yritysten kehittämistukia vuosina 2007–2011 saaneet toimialat toimialaluokituksen kaksinumeroitasolla (TOL2008). Aineistot: YLE MOT-toimitus. Tiedot koontunut SL.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Asiantuntijahaastattelut

H109: Arktos Group Oyj Ltd

H209: Lapin ELY-keskus

H309: Itä-Lapin TE-toimisto

H412: Kemijärven elinkeinotoimi

H512: Itä-Lapin TE-toimisto

Tilastot

Tilastokeskuksen työssäkäyntitilasto

Saatavilla verkossa: <http://www.stat.fi/til/tyokay/index.html>

YLE:n MOT-toimituksen yritystukiaineistot

Saatavilla verkossa: http://ohjelmat.yle.fi/mot/arkisto/mot_yritystukien_kanta_asiakkaat

URA-tietojärjestelmän aineisto

Stora Enson tehtaan lopetettua työnhakijoiksi ilmoittautuneiden henkilöiden tiedot ajalta 2008–2012

Luvanvarainen aineisto

Kirjallisuus

Arktos Group Oyj Ltd (30.1.2013). Tiedote. <http://www.arktos-group.com/index.php?tid=50> Katsottu 19.2.2013.

Brunila, Kristiina (2009). *Parasta ennen. Tasa-arvotyön projektitapaistuminen*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 222. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Elinkeinoelämän keskusliitto (2011). *Työmarkkinoiden jakautuneisuus*.

http://www.ek.fi/ek/fi/tyomarkkinat_ym/tyoelama/tasa_arvo/naiset_miehet/ammattillinen_jakautuminen.php Katsottu 14.1.2013.

EU (2006). *Alueellisia valtiontukia koskevat suuntaviivat vuosille 2007–2013*.

http://europa.eu/legislation_summaries/competition/state_aid/g24242_fi.htm Katsottu 16.1.2013.

Haataja, Anita (2007). *Viisikymppisten työllisten työssä jatkamista ennakoivat tekijät*. STM selvityksiä 2007:18. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Haataja, Marja-Leena, Eija Leinonen ja Sinikka Mustakallio (2011). *Tasa-arvon valtavirtaistaminen kehittämisohjelmissa ja projekteissa. Opas viranomaisten ja projektitoimijoiden käyttöön*. http://www.tem.fi/files/31747/Opas_tasa-arvon_valtavirtaistaminen_kehittämisohjelmissa_ja_projekteissa.pdf Katsottu 19.2.2013.

Heponiemi, Tarja, Mikael Wahlström, Marko Elovainio, Timo Sinervo, Anna-Mari Aalto ja Ilmo Keskimäki (2008). *Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin*. TEM julkaisuja 14/2008. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

- HS = Helsingin Sanomat (25.1.2012). *Kemijärven palkkitechdas hakeutui yrityssaneeraukseen*.
<http://www.hs.fi/talous/Kemij%C3%A4rven+palkkitechdas+hakeutui+yriysssaneeraukseen/a1305554145791>
 Katsottu 16.1.2013.
- HS = Helsingin Sanomat (22.2.2008). *Kemijärven palkkitechtaan puuhämies ällistelee tiukkaa vastarintaa*
- HS = Helsingin Sanomat (25.10.2007a). *Stora Enso sulkee tehtaita rajussa saneerauksessa*.
<http://www.hs.fi/talous/artikkeli/Stora+Enso+sulkee+tehtaita+rajussa+saneerauksessa/1135231294035>
 Katsottu 15.1.2013.
- HS = Helsingin Sanomat(25.10.2007b). *Hallitukselta 15 miljoonaa Stora Enson saneerausalueille*.
<http://www.hs.fi/talous/artikkeli/Hallitukselta+15+miljoonaa+Stora+Enson+saneerausalueille/1135231305261>
 Katsottu 15.1.2013.
- Hynninen, Sanna-Mari, Jari Ritsilä, Mika Haapanen ja Esa Storhammar (2007). *Investointiavustusten työllisyysvaikutukset ja niiden arviointi*. Työpoliittinen tutkimus 336. Helsinki: Työministeriö.
- Hytönen, Jukka, Ilkka Mella ja Anu Pousi (2011). *Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2011* TEM-analyysyjä 37/2011. http://www.tem.fi/files/31132/Rakennemuutos_2007-2011.pdf Katsottu 15.1.2013.
- Itä-Lapin TE-toimisto (2012). *Ammattibarometri III/2012*. http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/LapinELY/Alueentilajanakymat/Ammattibarometri/Ammattibarometri_III_2012/Ita_Lappi_III_2012.pdf Katsottu 15.1.2013.
- Kari-Björkbacka, Irmeli (2009). Naistoimijuuden sulkeumia ja avauksia alueella ja työssä. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 22:4, 43–54.
- Kari-Björkbacka, Irmeli (2012). *Sukupuolten työnjako – toistoja, valintoja ja rakenteita*. Lapin Letka -hankkeen tutkimuksia. <http://www.lapinletka.fi/media/Sukupuolten%20tyoenjako%20-%20toistoja%20valintoja%20ja%20rakenteita%20-%20Irmeli%20Kari-Bjoerkbacka%202012.pdf> Katsottu 16.1.2013.
- Kauhanen, Merja, Reija Lilja ja Eija Savaja (2006). *Työvoimapolitiittisen koulutuksen vaikuttavuus kysynnän näkökulmasta*. Työpoliittinen tutkimus 313. Helsinki: Työministeriö.
- Kemijärven kaupunginhallitus (2012). *Esitys Lapin Liitolle valtion toimintojen alueellistamisesta*. Kokouspöytäkirjan 23.4.2012 liite 4. <http://paatokset.kemijarvi.fi/kokous/20121023-17-7656.PDF> Katsottu 16.1.2013.
- Kemijärvi ja Pelkosenniemi (2010). *Kemijärven ja Pelkosenniemen työllisyys- ja elinkeinostrategia 2010–2012*. http://kemijarvi.fi/download/tyollisyys_ja_elinkeinostrategia.pdf Katsottu 16.1.2013.
- Keskitalo-Foley, Seija (2011). *Lappilaisia naisia uuden talouden ajassa. Tulkintoja hallinnasta, toimijuudesta, koulutuksesta ja yrittäjyydestä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kinnunen, Merja (2001). *Luokiteltu sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Kinnunen, Merja ja Päivi Korvajärvi (1996). Johdanto: Naiset ja miehet työelämässä. Teoksessa Merja Kinnunen ja Päivi Korvajärvi (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 9–19.
- Kolehmainen, Sirpa (1999). *Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lapin ELY-keskus (2011). *Investointiavustus %-linjaus 2011*. <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/LapinELY/Yritystoimintateknologiajainnovaatiot/Documents/Avustusten%20linjaustaulukko%202011.pdf> Katsottu 16.1.2013.
- Lapin ELY-keskus (2011). *Lapin toimintaympäristön nykytilanne ja kehitysnäkymät vuoteen 2015*. http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/LapinELY/Alueentilajanakymat/Documents/Lapin_toimintaymparistoanalyysi.pdf Katsottu 15.1.2013.
- Lapin ELY-keskus (2011). *Lapin toimintaympäristön nykytilanne ja kehitysnäkymät vuoteen 2015*. http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/LapinELY/Alueentilajanakymat/Documents/Lapin_toimintaymparistoanalyysi.pdf Katsottu 15.1.2013.
- Lapin ELY-keskus (2012). *Rahoituslinjaukset 2012*. <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/LapinELY/Yritystoimintateknologiajainnovaatiot/Documents/Rahoituslinjaukset%202012.pdf> Katsottu 16.1.2013.

- Lapin Letka. *Ammattikuvaukset*. Power Point -esitys. <http://www.lapinletka.fi/media/Peruskoulun%20tasarvomateriaali/Kasiluokka/Ammattikuvaukset.pdf> Katsottu 16.1.2013.
- Lapin Liitto (2008). *Väestönmuutokset Lapissa 1990–2007* (tilasto). <http://www.lapinliitto.fi/195> Katsottu 15.1.2013.
- Lapin Liitto/Tilastokeskus: *Työpaikat Lapissa seutukunnittain ja kunnittain 2009*. http://www.lapinliitto.fi/c/document_library/get_file?folderId=52729&name=DLFE-10061.pdf (Katsottu 3.1.2013.)
- Merenheimo, Petra (2011). *Investointiavustusselvitys*. Lapin Letka -hankkeen tutkimuksia. <http://www.lapinletka.fi/media/Investointitutki%20Selvitys%202011%20Petra%20Merenheimo.pdf> Katsottu 16.1.2013.
- Minkkinen, Joni ja Marjaana Peltola (toim.) (tulossa). *Haasteena papiljotit. Mies lähihoitajana –loppuraportti*. Lapin Letka -hankkeen raportteja.
- Moilanen, Juha-Matti (2010). *Sopimukset työsuhteen päättyessä*. Helsinki: Talentum Media Oy. MOT (10.9.2012). *Yritystuet Taulukot*. Tiedosto. http://ohjelmat.yle.fi/mot/arkisto/mot_yritystukien_kanta_asiakkaat Katsottu 15.1.2013.
- MOT (30.11.2009). *Työpaikkojen kierrätyskeskus*. Käsikirjoitus. http://ohjelmat.yle.fi/mot/arkisto/mot_tyopaikkojen_kierratyskeskus Katsottu 16.1.2013.
- Nieminen, Jouko (2012). *Alueelliset kehitysnäkymät 2/2012*. TEM:n ja ELY-keskusten julkaisu. http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/1530/Alueelliset_kehitysnakymat_syksy_2012.pdf Katsottu 15.1.2013.
- PAM (2012). *Palvelualojen taskutilasto 2012*. http://www.pam.fi/fi/info/PAM_pahkinankuoressa/PublishingImages/PAM_taskutilasto2012_korjattu170812.pdf Katsottu 16.1.2013.
- Parnila, Kirsi (2009). *Työnantajan takaisinottovelvollisuus*. Helsingin seudun kauppakamarin artikkeleja. http://www.helsinki.chamber.fi/index.phtml?1193_m=2760&s=154 Katsottu 16.1.2013.
- Pietarinen, Matti (2012). *Yritystukiselvitys*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Innovaatio 7/2012. http://www.tem.fi/files/32573/TEMjul_7_2012_web.pdf Katsottu 16.1.2013.
- Pikkarainen, Juha (2008). *Kapinakenraalin päiväkirja: kertomus Kemijärven sellutehtaan alasajosta*. Helsinki: Into Kustannus.
- Pitkänen, Sari, Maija Säkjärvi, Sinikka Mustakallio ja Sinikka Törmä (2012). *”Periaatteessa hyvä, mutta emme ajatelleet sukupuolen liittyvän omaan projektiimme”*. *Selvitys sukupuolinäkökulman sisällyttämisestä rakennerahastojen (ESR ja EAKR) ohjelma-asiakirjoihin ja projektisuunnitelmiin*. http://www.tem.fi/files/33964/TEM_sukupuolinakokulma_FINAL_kevyt.PDF Katsottu 19.2.2013.
- Rantala, Juha ja Antti Romppainen (2004). *Ikääntyvien työmarkkinoilla pysyminen*. Eläketurvakeskuksen raportteja 35. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Rytteri, Teijo (2009). Valtionyhtiön yhteiskunnallinen hyväksyttävyyttä – tapaus Kemijärven sellutehdas. *Terra* 121:4, 273–284.
- Rytteri, Teijo (2010). Tehdasryhdykskunnat ja metsäteollisuuden rakennemuutos. Vertailukohteina Kemijärvi, Suomi ja Pine Falls, Kanada. *Alue ja ympäristö* 39: 2, 3–15
- Räsänen, Leila (1996). Sukupuolijakojen purkaminen. Teoksessa Merja Kinnunen ja Päivi Korvajärvi (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 171–190.
- Rönkä, Anna ja Simo Sarkki (2011) Globaalivirtojen paikallistuminen. Sellutehdas, ihmiset ja paikka Kemijärvellä. *Alue ja ympäristö* 40:1, 17–28.
- SAK (2010). *Paperimiehestä lähihoitajaksi. Lakkautettujen sellu- ja paperitehtaiden työntekijöiden työurien kehitys Haminassa, Kemijärvellä ja Kajaanissa*. SAK:n julkaisusarja 2/2010. <http://www.slideshare.net/SAKkalvot/paperimiehest-lhihoitajaksi> Katsottu 16.1.2013.

- Sisäasiainministeriö (5.12.2007). *Hallitus nimesi äkillisen rakennemuutoksen alueita*. Sisäasiainministeriön uutinen. http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/uutisarkisto/1/0/hallitus_nimesi_akillisen_rakennemuutoksen_alueita Katsottu 15.1.2013.
- STM (2012). *Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2012–2015*. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-21812.pdf Katsottu 15.2.2013.
- Stora Enso (25.10.2007). *Stora Enso leikkaa aikakauslehtipaperin, sanomalehtipaperin ja sellun tuotantokapasiteettia sekä vähentää henkilöstöä*. Stora Enson pörssitiedote. <http://www.storaenso.com/media-centre/press-releases/archive/2007/10/Pages/stora-enso-leikkaa-aikakauslehtipaperin-sanomaleh.aspx> Katsottu 15.1.2013.
- Sunnari, Vappu (2008). *Luonnollisesti luonnon – tasa-arvon ongelmista uusliberalistisessa arvomaailmassa*. http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=99f427cb-c5d2-4228-ba80-ab1102c7d75e&groupId=10136 Katsottu 15.1.2013.
- Suomen virallinen tilasto (SVT)/Työssäkäynti [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5528. Työttömien taustat 2011, Liitetaulukko 1. Työttömyysriski eli työllisistä työttömiksi joutuneiden osuus (%) seutukunnittain 2011. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 12.12.2012]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/tyokay/2011/01/tyokay_2011_01_2012-06-05_tau_001_fi.html
- TEM (2010). *Ohje valtionavustuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi annetun lain ja valtioneuvoston asetuksen täytäntöönpanosta*. http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/KeskiSuomenELY/Yritystoimintateknologiajainnovaatiot/rahoitus/Documents/Yritysrahoituksen_kasikirja_2010.pdf Katsottu 16.1.2013.
- TEM (2012). *Sukupuolten tasa-arvo – verkkosivu*. <http://www.tem.fi/index.phtml?s=3222> Katsottu 15.2.2013.
- Tietoaika (2005). *Rakennemuutos vie kohti erityisosaamista*. Tietoaika 3/2005. http://www.stat.fi/tup/tietoaika/tilaajat/ta_03_05_rakennemuutos.html Katsottu 15.1.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (30.4.2008). *Anaika Group Ltd Oy:lle myönnettiin avustus investointiin*. TEM:n tiedote. http://www.tem.fi/index.phtml?96107_m=91506&s=3407 Katsottu 15.1.2013.
- Työtuomioistuin (21.6.2011). *Kemijärven ja Summan tehtaiden sulkemisesta päätettiin ennenaikaisesti*. Tiedote 1/2011. <http://www.oikeus.fi/tyotuomioistuin/55188.htm> Katsottu 15.1.2013.
- Valtioneuvoston kanslia (2004). *Toimintaedellytysten turvaaminen Itä-Lapissa ja Kemijärvellä*. Valtioneuvoston kanslian raportteja 7/2004. <http://vnk.fi/julkaisukansio/2004/r07-toimintaedellytysten-turvaaminen-lapissa/pdf/fi.pdf> Katsottu 15.1.2013.
- Ylöstalo, Hanna (2012). *Tasa-arvotyön tasa-arvot*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- YLE (11.9.2012). *Arktos Groupin Ruotsin saha konkurssiin*. http://yle.fi/uutiset/arktos_groupin_ruotsin_saha_konkurssiin/6290600 Katsottu 16.1.2013.
- YLE (16.10.2012). *Useat valtionyhtiöt ulkoistaneet työterveytensä veroparatiisiyhtiöille*. http://yle.fi/uutiset/useat_valtionyhtiöt_ulkoistaneet_tyoterveytensa_veroparatiisiyhtiöille/6337569 Katsottu 16.1.2013.
- YLE (17.12.2012). *Arktos Group uskoo jatsoon*. http://yle.fi/uutiset/arktos_group_uskoo_jatkoon/6420307 Katsottu 16.1.2013.
- YLE (17.12.2012). *Arktos Group uskoo jatsoon*. http://yle.fi/uutiset/arktos_group_uskoo_jatkoon/6420307 Katsottu 15.1.2013.
- YLE (18.1.2012). *Lääkäripalvelujen kilpailuttaminen käynyt kunnille vaikeaksi*. http://yle.fi/uutiset/laakaripalvelujen_kilpailuttaminen_kaynyt_kunnille_vaikeaksi/5052859 Katsottu 16.1.2013.
- YLE (23.1.2012). *Stora Enso jätti Kemijärven liimapalkit*. http://yle.fi/uutiset/stora_enso_jatti_kemijarven_liimapalkit/5060146 Katsottu 16.1.2013.

- YLE (27.10.2012). *Sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenne muuttuu suurten yritysten ehdoilla.*
[http://yle.fi/uutiset/sosiaali- ja_ terveyspalvelujen_ rakenne_ muuttuu_ suurten_ yritysten_ ehdoilla/6350129](http://yle.fi/uutiset/sosiaali-ja_terveyspalvelujen_rakenne_muuttuu_suurten_yritysten_ehdoilla/6350129)
Katsottu 16.1.2013.
- YLE (30.1.2012). *Arktoksella 14 aputoiminimeä.* http://yle.fi/uutiset/arktoksella_14_aputoiminimea/5061473
Katsottu 16.1.2013.
- YLE (4.1.2013). *Peuravuonon isäntä konkurssiin.* http://yle.fi/uutiset/peuravuonon_isanta_konkurssiin/6438230
Katsottu 15.1.2013.
- YLE (5.10.2012). *Arktos sulkee Porin liimapalkkitehtaan.*
http://yle.fi/uutiset/arktos_sulkee_porin_liimapalkkitehtaan/6323744 Katsottu 16.1.2013.
- YLE (5.9.2012). *Arktos irtisanoo lähes kaikki Kemijärvellä.*
http://yle.fi/uutiset/arktos_irtisanoo_lahes_kaikki_kemijarvella/6283018 Katsottu 16.1.2013.